

VAASAN YLIOPISTO

Filosofinen tiedekunta

Nykysuomen ja kääntämisen laitos

Satu Näätänen

Sadevesiä ei saa johtaa naapurin tontille

Ohjailu ja roolit rakennustapaohjeissa

Nykysuomen pro gradu –tutkielma

Vaasa 2010

SISÄLLYS

TAULUKOT	2
TIIVISTELMÄ	3
1 JOHDANTO	5
1.1 Tavoite	5
1.2 Aineisto	6
1.3 Menetelmä	7
2 SYSTEEMIS-FUNKTIONAALINEN NÄKÖKULMA	10
2.1 Kieli, teksti ja konteksti	10
2.1.1 Rekisteri ja tilannekonteksti	12
2.1.2 Tekstilaji ja kulttuurikonteksti	13
2.2 Merkityspotentiaali	14
2.3 Metafunktiot	15
2.3.1 Ideationaalinen metafunktio	16
2.3.2 Interpersoonainen metafunktio	17
2.3.3 Tekstuaalinen metafunktio	19
2.4 Kieliopillinen metafora	20
3 MODAALISUUS	21
3.1 Deonttinen modaalisuus	22
3.2 Deonttisen modaalisuuden ilmaiseminen	23
4 DEONTTINEN MODAALISUUS RAKENNUSTAPAOHJEISSA	28
4.1 Pakko	29
4.1.1 Nesessiivirakenne	30
4.1.2 Muut pakon ilmaisun keinot	35
4.2 Neuvo	44
4.3 Lupa	50
4.4 Kielto	56

5 LOPUKSI	61
5.1 Yhteenveto	61
5.2 Päätelmät	65
LÄHTEET	67
LIITTEET	
Liite 1. Kurvinniemen rakennustapaohjeen ensimmäinen sivu	70
Liite 2. Soukkajoen rakennustapaohjeen ensimmäinen sivu	71
Liite 3. Kurvinniemen rakennustapaohjeen ulkovärisuunnitelma	72
TAULUKOT	
Taulukko 1. Modaali-ilmausten määrät ja luokitukset	28
Taulukko 2. Pakon ilmaisuuden rakentuminen	29
Taulukko 3. Neuvon ilmaisuuden rakentuminen	44
Taulukko 4. Luvan ilmaisuuden rakentuminen	51
Taulukko 5. Kiellon ilmaisuuden rakentuminen	57

VAASAN YLIOPISTO**Filosofinen tiedekunta**

Laitos:	Nykysuomen ja kääntämisen laitos
Tekijä:	Satu Näätänen
Pro gradu -tutkielma:	Sadevesiä ei saa johtaa naapurin tontille Ohjailu ja roolit rakennustapaohjeissa
Tutkinto:	Filosofian maisteri
Oppiaine:	Nykysuomi
Valmistumisvuosi:	2010
Työn ohjaaja:	Esa Lehtinen

TIIVISTELMÄ:

Oman kodin rakentaminen on monen suomalaisen unelma. Kaavoitetulle tonttialueelle rakentuvaa omakotitaloa koskevat kunnan rakennusviraston säännöt eli pakot, neuvot, luvat ja kiellot, joilla pyritään vaikuttamaan rakentuvan ympäristön ulkonäköön ja sitä kautta rakentajan käyttäytymiseen. Rakentajalle lähetetään rakennustapaohje, jonka tavoitteena on korttelin rakennetun ympäristön yhdenmukaisuus. Tässä tutkimuksessa on kaksi näkökulmaa. Ensiksi tarkastelussa ovat ne keinot, joilla rakentajaa määrätään tai neuvotaan toimimaan tietyllä tavalla. Toiseksi huomio kiinnittyy niihin aineksiin, joilla suositellaan tai suoranaisesti kielletään toimimasta jollain tavalla. Tällaiseen ohjailuun liittyy oleellisesti tekstiin piirtyvät kirjoittajan ja lukijan roolit ja sitä kautta niiden vuorovaikutus, joka onkin tutkimukseni toinen näkökulma.

Tutkimuksen aineisto käsittää kaksi rakennustapaohjetta. Ensimmäinen ohje on Seinäjoen Soukkajoen kortteleita 63–81 koskeva ohje. Aineiston toinen osa on Savonlinnan Kurvinniemen kaupunginosan rakennustapaohje. Molemmat ohjeet ovat keväältä 2009. Tutkimuksessa ei ole tarkoituksena vertailla ohjeita systemaattisesti vaan pyrkimyksenä on ennemminkin muodostaa kokonaiskuva rakennustapaohjeiden vaikuttamisen tyylistä.

Tutkimuksen teoreettisena taustana on systeemis-funktionaalista kielioppi ja deonttisen modaalisuuden ilmaisukeinot. Systeemis-funktionaalisen kieliopin peruseriaatteena on tekstin eli tässä tutkimuksessa kirjoitetun ohjeen funktionaalisuus. SF-kielioppi tarjoaa välineet tekstiin piirtyvään vuorovaikutuksen ja siten myös rakennustapaohjeen ideologian tutkimiseen. Ohjailevuutta tutkitaan deonttisen modaalisuuden keinoin. Deonttisella modaalisuudella tarkoitetaan semanttista aluetta, jossa jokin ulkopuolinen auktoriteetti pyrkii vaikuttamaan jonkin tahon käyttäytymiseen. Tutkimuksessa auktoriteetti pakottaa, neuvoo, lupaa ja kieltää rakennustapaohjeen vastaanottajaa.

AVAINSANAT: rakennustapaohje, systeemis-funktionaalinen kielioppi, deonttinen modaalisuus

1 JOHDANTO

Kotini on linnani. Punainen tupa ja perunamaa. Oma tupa, oma lupa. Oma koti kullaa kallis. Kuluneet sananparret kielivät siitä, kuinka tärkeäksi oma koti koetaan. Moni suomalainen haaveilee jos ei rakentavansa omaa kotitaloa, niin ainakin asuvansa joskus sellaisella. Helsingin Sanomissa (2007) julkaistun artikkelin mukaan 56 prosenttia suomalaisista asuisikin mieluummin juuri omakotitalossa.

Haaveilija ei kuitenkaan saa rakentaa – ainakaan kaavoitetulle asuntoalueelle – sellaista kotia kuin itse haluaa. Talon rakentamista ja tontin käyttöä ohjallaan lailla. Maankäyttö- ja rakennuslain 117 momentissa todetaan: ”Rakennuksen tulee soveltaa rakennettuun ympäristöön ja maisemaan sekä täyttää kauneuden ja sopusuhtaisuuden vaatimukset.” Asemakaavan ja muiden rakentamista koskevien papereiden ja karttojen lisäksi rakentajalle lähetetään rakennustapaohje, joka sisältää neuvoja, ohjeita, suosituksia ja pakkoja rakentajalle.

Rakennustapaohjeen tarkoitus on antaa rakentajalle tietoa ja samalla ohjata hänen käyttäytymistään. Ohjeen taustalla on edellä esitetty laki. Tämän tutkimuksen taustalla taas on mielenkiinto sitä kohtaan, miten rakentajaa ohjallaan, mitkä asiat hänen täytyy tehdä ohjeen edellyttämällä tavalla ja mitkä asiat jäävät rakentajan oman harkinnan varaan. Mielenkiintoani rakentamiseen liittyviin asiakirjoihin lisää myös oman tuvan haave ja vetämässä oleva rakennuslupahakemus.

1.1 Tavoite

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten tekstissä ilmaistaan pakkoa, neuvotaan, kielletään tai muilla keinoin ohjataan oletetun lukijan toimintaa. Kiinnitän huomiota myös tekstiin piirtyviin kirjoittajan ja lukijan suhteisiin ja siihen, millaisia rooleja heillä on tekstissä.

Suomelan (2007) tekemän selvityksen mukaan selvitykseen vastanneista yli kaksi kolmasosaa kertoo omakotitaloasumisen joko vastanneen tai ylittäneen heidän muuttoaikaiset odotukset. Selvityksessä kerrotaan myös, että omakotitalossa asujat arvostavat asumismuodossaan juuri vapautta päättää omista asioistaan. Koska suomalaiset haaveilevat omasta talosta ja arvostavat sen tuomaa vapautta, on tärkeä kiinnittää huomiota siihen, kuinka haaveet ja päätösvalta nivELYvät yhteen viralliselta taholta annettujen ohjeiden, kieltojen ja lupien kanssa jo suunnitteluvaiheessa.

1.2 Aineisto

Tutkimukseni aineisto koostuu kahdesta rakennustapaohjeesta. Olen liittänyt kummankin rakennustapaohjeen ensimmäisen tekstiä sisältävän sivun tutkimukseni liitteeksi, jotta lukijalle kävisi selväksi, millaisesta aineistosta on kyse. Rakennustapaohje on nimensä mukaan rakentajalle lähetettävä nippu ohjeita, jossa neuvotaan, kielletään ja suositellaan rakentajalle tiettyjä ratkaisuja. Ohjeen tarkoituksena on näin ohjata vastaanottajan toimintaa tiettyyn suuntaan.

Valitsemistani rakennustapaohjeista ensimmäinen käsittää Seinäjoen Soukkajoen kaupunginosan korttelit 63–81. Ohje on päivätty 26.05.2009. Ohjeessa on 10 sivua ja se on jäsenelty otsikoihin, väliotsikoihin ja tekstiin, joka selventää tarkemmin otsikossa mainittua aihetta. Ohjeessa on myös havainnollistavia kuvia muun muassa rakennuksiin soveltuvista kattokaltevuuksista ja esimerkit julkisivuihin sopivista perinteisistä Suomessa käytetyistä öljyväreistä.

Aineistoni toinen osa on Savonlinnan kaupungin Kurvinniemen asuinalueen rakennustapaohje. Molemmat alueet ovat omakotitalokortteleita, joista Kurvinniemen ohjeessa on otettu huomioon vesialue, joka rajaa osaa alueella olevista tonteista. Rakennustapaohjeessa on 8 sivua ja se rakentuu samalla tavalla kuin Soukkajoenkin ohje. Kurvinniemen ohjeessa on liitteenä värikartta, jossa esitellään sopivia väri- vaihtoehtoja muun muassa päärakennuksen seiniin, vuorilautoihin ja sokkeleihin.

Pyrkimyksenäni on antaa yleistävä kuva rakennustapaohjeiden modaalisuudesta, eikä vertailla aineistoja keskenään systemaattisesti. Käytännössä en voi kuitenkaan välttää vertailemista. Tämän vuoksi olen valinnut aineistot niin, että niitä koskevat alueet ovat maantieteellisesti kaukana toisistaan. Tällä ratkaisulla olen halunnut välttää sen, että toisiaan lähellä toisiaan (esimerkiksi saman kunnan alueelta) olevien alueiden ohjeet olisivat lähes toistensa kopioita. Koska rakennustapaohjeiden vertaileminen ei ole päätavoitteeni, en ole laskenut tai pitänyt silmällä sitä, onko analyysissä esittämistäni esimerkeistä juuri tasan puolet toisesta aineistosta ja toinen puoli toisesta aineistosta.

1.3 Menetelmä

Tutkimukseni on laadullinen tutkimus arkielämän todellisista teksteistä ja kuuluu siten tekstintutkimuksen piiriin. Tekstintutkimus on kielitieteellinen ala, joka pyrkii kuvaamaan todellisuutta ja sitä, millaiseksi se kielen keinoin on rakentunut (Hiidenmaa: 2000a: 188). Pyrkimyksensä vuoksi tekstintutkimus on omiaan toimimaan tämän tutkimuksen teoreettisena taustana. Aineistona tekstintutkimuksessa käytetään arkitodellisuudesta poimittuja tekstejä, jotka ovat olemassa jossain tietyssä tilanteessa eli kontekstissa (emt. 179), mikä myös osaltaan tukee tutkimukseni näkökulmaa.

Tekstintutkimuksessa vuorovaikutuksen tasoa tarkastelemalla pystytään hahmottamaan sitä, kuinka teksti niveltyy sosiaaliseen yhteisöön. Tekstintutkimuksen lähtökohtien mukaan kielellä on jokin funktio eli tehtävä ja tavoite. Tavoitteellinen teksti luo vuorovaikutussuhteen tekstiin rakentuvan kirjoittajan ja lukijan välille. Tätä osapuolten välistä suhdetta ja sitä kautta sosiaalisen todellisuuden rakentumista tutkitaan interpersoonaisella tasolla, jolla on otettava huomioon myös tekstin tarkoitukset ja merkitykset. (Hiidenmaa 2000a: 173.)

Vaikka tutkimukseni taustalla ovat tekstintutkimuksen periaatteet, varsinaisena menetelmänä käytän M.A.K. Hallidayn kehittämää systeemis-funktionaalista kielioppia, joka myös kuuluu tekstintutkimuksen alaan yhtenä sen kielioppina. Sen mukaan interpersoonainen taso eli funktio koostuu juuri vuorovaikutussuhteista sekä

mielipiteiden, tunteiden ja asenteiden ilmaisemisesta. Teoria kuvaa kieltä osana ihmisen jokapäiväistä toimintaa ja kielen eri tehtäviä, näistä tärkeimpänä merkitysten rakentamista (Luukka 2002: 90). Teorian lähtökohtana on kielen ja todellisuuden yhteys, ja se on saanut vaikutteita muun muassa antropologiasta, filosofiasta ja kasvatustieteistä (Heikkinen: 2007: 34).

Tutkimukseni lähtee liikkeelle aineiston valinnasta ja rajaamisesta. Lasken aineistosta yhteen modaaliset ilmaisut ja luokittelen ne neljään kategoriaan, joista muodostuvat tutkielman analyysiluvun alaluvut. Nämä neljä luokkaa nousevat aineistosta: ohjeiden modaaliset ilmaukset ovat useimmiten pakkoja, neuvoja, lupia tai kieltoja. Luvussa 4 analysoin ohjailevia ilmauksia ja niiden sisältämää vuorovaikutusta esimerkkien avulla. Selvytyden ja luettavuuden vuoksi käytän modaalisten ilmausten kohdalla *kursiivia*. Käytän kursiivia myös kielenainesten kohdalla sekä mainitessani kieliopilliset termit ensimmäisen kerran. Erilaiset prosessit laitan ’-merkkien sisään. Luvussa 5 kokoan yhteen analyysin esiin tuomia yleistyksiä ja aineistolle ominaisia piirteitä.

Vuorovaikutusta tutkiessani aion hyödyntää systeemis-funktionaalisen kieliopin käsitystä, jonka mukaan kieli mielletään ensiksi toiminnaksi ja tekemiseksi ja vasta toiseksi tietämiseksi (Luukka 2002: 89). Tekstin tasolla kiinnitän huomiota lähinnä modaalisuuteen, jonka Ison suomen kieliopin verkkoversio VISK (§ 1551) määrittelee alueeksi, joka koostuu asiointilan todennäköisyyttä, todenmukaisuutta tai toteutumismahdollisuuksia koskevista arvioinneista. Modaalisuutta tarkastelemalla aion rakentaa kuvan kirjoittajan ja lukijan suhteista ja siitä, kuinka rakentajaa ohjataan tekemään tiettyjä ratkaisuja.

Modaalisuutta tarkastellessani tukeudun pitkältä Heikki Kangasniemen mukaiseen luokitteluun modaalisuudesta ja sen ilmaisukeinoista. Käytän apunani myös Ison suomen kieliopin verkkoversiota VISK:ta.

Instituutionaalisten tekstien aivan kuten ohjailevuudenkaan tutkiminen tekstintutkimuksen alalla ei ole tavatonta. Muiden muassa Suvi Honkanen (2002) on tutkinut opetusviraston lukioille lähettämiä ohjailevia kirjeitä ja analysoinut niissä

esiintyviä päämääriä välttämättömyyden ja toiminnan kautta. Tutkimus sivuaa omaani, koska molemmissa analyysissä selvitetään keinoja ohjailla tekstin vastaanottajan toimintaa. Honkanen on kiinnittänyt huomiota muun muassa välttämättömyyden ilmaisiin. Tässä tutkimuksessa tarkoitukseni on tarkastella välttämättömyyden ohella myös ilmaisuja, joilla suositellaan, neuvotaan tai kielletään.

Minna Sääskilahti (2009) on tutkinut alkoholivalistustekstien nesessiivirakenteita. Niissä pakkoa ja välttämättömyyttä ilmaistaan rakenteilla predikaatin *on* avulla. Esimerkki käsky *on lähdeävä* on nesessiivirakenteinen pakon ilmaus. Nesessiivisinä predikaatteina Sääskilahti (emt. 178) pitää verbejä *pitää*, *tulee*, *täytyy* ja *kannattaa*. Kaikkia näitä verbejä, kuten myös nesessiivirakenteita, on rakennustapaohjeissa, joista tutkimusaineistoni koostuu. Tällä tavoin tutkimuksillamme on yhteistä leikkauspintaa. Yhtymäkohtia omaan tutkimukseeni on myös molempien yllä esitettyjen tutkimusten aineistoilla: alkoholivalistustekstit ja rakennustapaohjeet ovat ohjailevia kirjeitä, joilla pyrkivät vaikuttamaan vastaanottajan käyttäytymiseen. Niistä on todennäköisesti löydettävissä suoria ohjeita *tee näin* ja muita rakenteita, joilla vastaanottajan toimintaan pyritään vaikuttamaan.

2 SYSTEEMIS-FUNKTIONAALINEN NÄKÖKULMA

Susanna Shore (1992) kiteyttää syseemis-funktionaalisen (SF) kieliopin yhteen sanaan: *tarkoitus* (meaning). SF-kieliopin mukaan kieltä käytetään johonkin tarkoitukseen. Näin sillä on aina jokin funktio. Halliday (1973: 22–23) painottaa kielen funktionaalisuudessa puhujien kykyä käyttää eri tavoin: kieli palvelee meitä eri tavalla eri tilanteissa. Kieli on ilmiö, joka määritellään merkityksenantoa palvelevaksi resurssiksi. Kielen systeemisyydellä tarkoitetaan sitä, että kieltä ja merkityksenantoa tarkastellaan valintojen ja vaihtoehtojen näkökulmasta. (Luukka 2002: 104.)

SF-kieliopin kulmakivenä on käsitys kulttuurin ja kielen yhteydestä. Alun perin Benjamin Lee Whorfin esittämän hypoteesin mukaan kieli muokkaa maailmankuvaa tekstien välityksellä ja toisaalta tekstit muokkaavat kielisysteemiä. SF-kieliopin isänä pidetyn M.A.K Hallidayn (1978: 1) mukaan kieli on sosiaalisen prosessin tuote. Vesa Heikkinen (1999: 27) muistuttaa, että kieliopin mukaan kielen muodot eivät määrää sen merkityksiä, vaan kielen rakenteet ovat motivoituneet merkityksistä ja ovat sitä kautta määräytyneitä yhteisön ideologian mukaisesti.

2.1 Kieli, teksti ja konteksti

Jokapäiväinen elämämme tulvii tekstejä. Käytämme kieltä kirjoittaessamme ostoslistaa, näpytellessämme tekstiviestejä tai lukiessamme postiluukusta tipahtaneita mainoksia. Suzanne Eggins (2004: 1, 24) pitää kaikkea kielellä tuotettavaa ymmärrettävää materiaa, siis sekä puhetta että kirjoitusta, tekstinä. Koska myös puhuttu kieli on tekstiä, muodostamme tekstejä silloinkin, kun juttelemme ystäviemme kanssa tai tervehdimme lähikaupan myyjää. Eggins (emt.) käyttää esimerkkinä ei-tekstistä silmälääkäristä tuttua taulua, jossa on erikokoisia kirjaimia mielivaltaisessa järjestyksessä. Kirjaimet eivät millään tavalla liity toisiinsa niin, että niistä muodostuisi ymmärrettäviä sanoja. Ollakseen teksti, kirjainten, sanojen ja lauseiden täytyy liittyä toisiinsa tavalla, joka

mahdollistaa ymmärrettävyyden. Tätä yhteyttä, joka sitoo tekstin yksiköjä toisiinsa, kutsutaan *koheesioksi* (Halliday: 2004: 532).

Hallidayn ja Matthiessenin (2004: 26–27) mukaan systeemis-funktionaalisessa kieliopissa kieltä katsotaan kahdesta näkökulmasta. Yhtäältä kieli on systeemi ja toisaalta teksti. Halliday vertaa näkökulmia sään ja ilmaston suhteeseen: Säässä ja ilmastossa, kuten systeemissä ja tekstissäkin, on kyse samasta asiasta mutta sitä havainnoija katsoo niistä eri näkökulmasta. Ilmasto on sään pitkäaikainen muoto. Tällä tavalla sää on teksti eli se, mikä meitä ympäröi ja vaikuttaa meihin päivittäin. Ilmasto on systeemi, joka on muuttuvien tapahtumien taustalla. Jos tarkastelemme tekstien säätä ja ilmastoa – systeemiä ja ilmentymiä – huomaamme, että tiettyyn tekstiin liittyy tietynlaisia kaavoja. Kun teksteistä löytyy samanlaisia kaavoja, voidaan puhua tekstityypeistä. Meitä ympäröivät päivittäin erilaiset tekstit: kahvikuppikeskustelut, postikortit, reseptit ja iltasadut. Kun erilaisia tekstejä tarkastellaan, huomataan, että eri tekstityypit käyttävät kieltä eri konteksteissa. (emt.)

Vesa Heikkinen (2000a: 116) muistuttaa, että tekstit tehdään jossain tilanteessa ja jotakin tehtävää varten. Niinpä kirjoitamme ostoslistan tilanteessa, jossa huomaamme, että jotain puuttuu. Tarvitsemme listaa muistaaksemme ostaa kaupasta kaiken puuttuvan. Lueimme mainoksia, jotka joku on kirjoittanut herättääkseen meissä kiinnostuksen ja vaikuttaaksemme ostopäätöksiimme. Aineistonani olevia rakennustapaohjeita ovat tekstejä, joita ei ole tehty tyhjiössä vaan tiettyä tarkoitusta varten. Rakennustapaohjeen tavoitteena on yhtenäinen kaupunkikuva. Näin ollen ohjeiden tehtävänä voidaan pitää rakentajan toiminnan ohjaamista tavoitteen mukaiseen suuntaan. (Ks. liite 1.)

Käsitettä *konteksti* käytetään useilla eri tieteenaloilla sekä arkipuheessa viittaamaan yleisesti asiayhteyteen. Pauli Saukkonen (1984: 10) käsittää kontekstin kielenulkoiseksi kokonaisympäristöksi, joka vaikuttaa siihen, kuinka kieltä käytetään. Vesa Heikkinen (2000a: 119) käyttää termiä *kaksoiskontekstuaalisuus* selittäessään kontekstia tekstintutkimuksen näkökulmasta. Tässä kohdin Heikkinen mukailee Whofin hypoteesia: Kaksoiskontekstuaalisuudella tarkoitetaan sitä, että yhtäältä kielenulkoisen

sosiaalinen konteksti vaikuttaa kielen käyttöön ja toisaalta kielen käyttö muokkaa ja luo todellisuutta. Näin ollen konteksti ei ole pysyvä tausta, jota vasten tekstejä peilattaisiin vaan kontekstia itsessään voidaan pitää prosessina, johon tekstit osallistuvat.

Systemis-funktionaalisen kieliopin mukaisesti ymmärrettävään kontekstin käsitteeseen on vaikuttanut antropologi Bronislaw Manilowski. Hänen mukaansa kieli on täysin riippuvainen siitä yhteisöstä, jossa sitä käytetään. Hänen edusti niin sanottua äärikontekstuaalista näkökulmaa ja katsoi, että lingvistisestä kontekstistaan irrotettu sana on vain mitään merkitsemätön mielikuvituksen tuote, joka saa merkityksensä vasta, kun se nähdään osana jotain kokonaisuutta. (Luukka 2002: 93).

Eggins (2004: 87) katsoo, että kykymme tunnistaa teksti kertoo siitä, että tekstissä itsessään on kontekstia. Tämä huomio johtaa seuraavaan kysymykseen: Kuinka konteksti tunkeutuu teksteihin? SF-kieliopissa konteksti erotetaan tilannekontekstiksi ja kulttuurikontekstiksi, jotka määräävät kielen käytön tietynlaiseksi tietyssä tilanteessa. Näistä käsitteistä edellistä mallinnetaan rekistereinä ja jälkimmäistä tekstilajeina (Heikkinen 2000a: 119).

Pauli Saukkonen (2001: 143) kritisoi jakoa kulttuuri- ja tilannekontekstiin ja katsoo, että on mahdotonta erottaa, mikä on kulttuurikontekstia ja mikä taas tilannekontekstia. Hän näkee, että jokainen tilannekontekstikin on määräytynyt kulttuurisesti ja kuuluu siten osana johonkin ylempään kontekstiin. Saukkonen muistuttaa myös, että Halliday ei alun perin itse jakanut kontekstia kulttuuri- ja tilannekontekstiin. Halliday on perinyt käsitteet Malinowskilta (Luukka 2002: 94). Tällaisen tilanne- ja kulttuurikonteksti – jaottelun kannalla on kuitenkin muun muassa Suzanne Eggins.

2.1.1 Rekisteri ja tilannekonteksti

Rekisteri on yksi SF:n peruskäsitteistä. Rekisterillä tarkoitetaan sitä, että kieltä käytetään erilalla eri tilanteissa. Kielenkäyttö siis vaihtelee kulloisenkin tilanteen mukaan, ja näin rekisterit poikkeavat toisistaan sisällöllisesti. Rekisterin määräävät

kolme kysymystä: Mitä kyseisessä tilanteessa tapahtuu, ketkä siihen osallistuvat ja mikä on kielen rooli. (Hiidenmaa 2000b: 38.) Halliday painottaa rekisterin luonnetta valintojen ja merkitysten joukkona, josta kielenkäyttäjä voi valita tarkoituksenmukaisen merkityksen. Tämä merkityspotentiaali on riippuvainen tilannekontekstista: se on mahdollinen tietyssä tilanteessa. (Heikkinen 1999: 44.)

Systeemis-funktionaalisisessa kieliopissa on painotus, jota kutsutaan rekisteri- ja tekstilajiteoriaksi. Teoria pyrkii selvittämään, mitkä kontekstin piirteet vaikuttavat siihen, miten teksti ymmärretään. Jokaisessa tilanteessa onkin kolme näkökohtaa, jotka vaikuttavat kielelliseen ymmärtämiseen. Näitä näkökohtia kutsutaan alaksi, sävyksi ja tavaksi. Näistä ala vastaa kysymykseen, mistä tekstissä puhutaan. Kun tätä kysymystä pohditaan, keskitytään diskurssiin ja sen alaan. Sävyä tutkittaessa kiinnitetään huomio siihen, mikä rooli kielellä on vuorovaikutuksessa. Sävy vastaa interpersoonaista merkitystä. Tavasta on kyse silloin, kun selvitetään osallistujien suhdetta toisiinsa. Tätä näkökulmaa vastaa tekstuaalinen metafunktio. (Eggins 2004: 90.)

Rakennustapaohjeesta on löydettävissä yhtäläisyyksiä virkakielen kanssa. Virkakieli taas kuuluu hallinnollisten tekstien alaisuuteen. Rakennustapaohjeen on hallinnollinen rekisteri. Rakennustapaohjeen päämääränä voi pitää sitä, että sen avulla pyritään vaikuttamaan rakentajan ratkaisuihin sekä ohjaamaan häntä tekemään tiettyjä ohjeissa mainittuja valintoja. Tilanteen muoto on ohjaileva teksti, johon osallistuvat tekstiin kirjoittuvat kirjoittajan ja vastaanottajan roolit. Kielen rooli ja tehtävänä on saada rakentaja toimimaan halutulla tavalla.

2.1.2 Tekstilaji ja kulttuurikonteksti

Käsitettä *tekstilaji* käytetään joskus synonyymisesti käsitteen *genre* kanssa. Tässä tutkimuksessa tekstilajia ja genreä ei käytetä tarkoittamaan samaa asiaa, koska systeemis-funktionaalisen kieliopin mukaisesti genre olisi synonyymi rekisterille (Heikkinen 1999: 45). Tekstilajin määrittelyminen on hankalaa, ja määritelmiä onkin lähes yhtä paljon kuin määrittelijöitä.

Tekstilajin käsitettä käytetään silloin, kun kuvataan kulttuurikontekstin ja kielen yhteistyötä. Tekstilajeja tutkittaessa kysytään, kuinka kieltä käytetään jonkin päämäärän saavuttamiseksi. Kielen ja kulttuurikontekstin suhteesta kertoo meidän kykymme ennustaa näkemämme tekstin perusteella tekstiä ympäröivä konteksti. (Eggins 2004: 7–8.) Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että nähdessämme ruoka-aineluettelon ja keitto-ohjeen, kykenemme päättämään ja tunnistamaan tekstin reseptiksi.

Vesa Heikkinen (2000c: 317) katsoo tekstilajia kolmesta näkökulmasta. Ensiksi tekstilajit edustavat luonnollistunutta kulttuurista merkityspotentiaalia. Tällainen tekstilajin tunnistaminen sosiaalistaa yksilöä yhteiskuntaan. Toiseksi tekstilajit ilmentävät prosesseja, joilla on jokin päämäärä. Anne Mäntynen ja Susanna Shore (2008: 27) nostavat tekstilajin tärkeimmäksi ominaisuudeksi sen, että samaan tekstilajiin lukeutuvat tekstit sisältävät jonkin yhteisen tavoitteen. Heikkinen (2000c: 317) huomauttaa, että valta kirjoittuu teksteihin valintoina, jotka ilmentävät virallisen järjestelmän ideologiaan sopivia merkityksiä. Kolmanneksi tekstilajeja voidaankin pitää kulttuurisina konteksteina, joista voi johtaa tulkintoja niissä tehdyistä kielellisistä valinnoista.

Rakennustapaohjeen ja hallinnollisten tekstien suhdetta tekstilajiin ja rekisteriin selventää Egginsin analyysi vedonlyömisestä ja ravikilpailuista. Analyysissa rekisteri on asiakkaan soitto vedonvälittäjälle. Vedonlyöminen puhelimitse on tekstilaji, josta on tunnistettavissa tiettyjä piirteitä, jotka toteutuvat tietyssä järjestyksessä. (Hiidenmaa 2000b: 38.) Näin rakennustapaohjetta voidaan pitää rekisterinä, josta on tunnistettavissa institutionaalisten tekstien tekstilajiin kuuluvia piirteitä ja rakenteita. Muita insitutionaalisten tekstien lajiin kuuluvia tekstejä ovat muun muassa lait sekä käyttö-toimintaohjeet (Opetusministeriö 1994: 195).

2.2 Merkityspotentiaali

Systemis-funktionaalisen teorian mukaan kieltä voidaan katsoa erilaisista näkökulmista: se voidaan nähdä tekstinä ja systeeminä, ääninä ja kirjoituksena,

rakenteena eli osista koostuvana kokonaisuutena sekä valintojen ja vaihtoehtojen lähteenä (Halliday & Matthiessen 2004: 19).

Halliday (1978: 114–115) näkee kielisysteemin potentiaalina, joka on kaikkien erilaisten tekstien eli ilmentymien pohjana. Potentiaalista valitut ilmentymät kuvaavat kielen sosiaalista luonnetta: valinnat tehdään tilanteen perusteella. Suzanne Eggis (2004: 204) jakaa kielen systeemin potentiaaliseen ja aktuaaliseen eli siihen, mitä voidaan tarkoittaa ja siihen, mitä tarkoitetaan. Tätä tarkoittamista tarkastellaan kuvaamalla niitä valintoja, joita kirjoittaja tekee. Näitä valintoja voidaan verrata siihen, mitä muita vaihtoehtoja kirjoittajalla olisi ollut sanoa sama asia. Kysymykseksi muotoutuu: ”Miksi kirjoittaja teki tämän valinnan eikä tuota toista?”

Kieli on täynnä potentiaalia, josta voi valita tietyt elementit. Näiden elementtien avulla saadaan sanottua ja tehtyä tarkoituksellisia asioita. (Shore: 1992). Jos esimerkiksi haluamme ikkunan sulkeutuvan, voimme joko itse sulkea sen tai välittää tahtomme suullisesti. ”Laittaisitko ikkunan kiinni?” on kohteliaampi valinta kuin käsky ”Ikkuna kiinni ja heti!” Voimme siis valita, mitä ilmausta käytämme. Kieli on joukko *merkityspotentiaalia*, joka määrää, mitä on mahdollista sanoa.

Kieli nähdäänkin yhtenä sosiaalisen käyttäytymisen muotona, jota ilmaistaan kielellisesti. Kirjoitettua tekstiä, siis myös rakennustapaohjetta, voidaan pitää välineenä, jonka avulla aktivoidaan kirjoittajan ja lukijan välisiä merkityspotentiaaleja (Heikkinen 2000b: 73). Kieli ei kuitenkaan ole valmis ja muuttumaton vaihtoehtojen kokoelma vaan avoin ja muuttuva systeemi, resurssi ja merkityspotentiaali. Valittuja kielellisiä vaihtoehtoja käytetään vuorovaikutuksessa. (Luukka 2002: 104–105.)

2.3 Metafunktiot

Systeemis-funktionaalisen kieliopin mukaan kieli koostuu merkityksistä, jotka todentuvat tekstissä leksikaalis-kieliopillisina ja muina tekstuaalisina valintoina (Hiidenmaa 2000b: 38). Näitä valintoja tarkastellaan kolmesta suunnasta: Kieltä

tarkastellaan yhtäältä ideationaalisella tasolla, joka heijastaa ympäristöämme. Toisesta näkökulmasta tarkasteltava taso on interpersoonainen ulottuvuus, jossa olemme vuorovaikutuksessa toistemme kanssa. (Halliday & Matthiessen 2004: 106) Kolmas ulottuvuus on tekstuaalinen taso, joka keskittyy sanomisen ja tekstin suhteeseen (Heikkinen 1999: 150). Kieliopin pyrkimyksenä on kielisysteemin selittäminen ja sitä kautta ymmärtäminen näiden kolmen funktionaalisen tason kautta. (Luukka 2002: 102.)

2.3.1 Ideationaalinen metafunktio

Ideationaalinen metafunktio kuvaa puhujan tai kirjoittajan ympäristöä ja todellisuutta (Heikkinen 2000: 132). Halliday ja Matthiessen (2004: 170) muistuttavat, että kieli mahdollistaa todellisuuden käsittämisen lisäksi myös kuvittelun. SF-teorian mukaan ihmisen sekä sisäinen että ulkoinen todellisuus koostuu erilaisista prosesseista. Prosessit kertovat merkityksestä ja ilmenevät leksikaalis-kieliopillisella tasolla yleensä verbeinä.

Prosessien ja niihin liittyvien osallistujien ja olosuhteiden eli *transitiivisuuden* tutkiminen on lausetasolla tapahtuvaa analyysia (Heikkinen 2000a: 132). Halliday (2004: 170) erottelee prosessit sen mukaan, onko kyseessä ulkoinen, konkreettinen tekeminen vai sisäinen, abstrakti kokemus. Hän jakaa prosessit kolmeen pääluokkaan eli materiaalisiin, mentaalisiin ja relationaalisiin. Ensiksi mainitut materiaaliset prosessit kuvaavat ulkoisen maailman kokemuksia, kuten esimerkissä (1). Mentaaliset prosessit kuvaavat sisäistä maailmaa, mikä ilmenee esimerkistä (2). Relationaaliset prosessit nimeävät ja luokittelevat asioita, kuten esimerkissä (3).

(1) Pekka hiihtää aamuisin kuntoradalla.

(2) Hän toivoo lahjaksi uusia suksia.

(3) Uudet sukset ovat kalliit.

Edellä esitetyt yksinkertaiset esimerkit valaisevat prosessien eroja: 'hiihtäminen' on konkreettista toimintaa ja 'toivominen' tapahtuu pään sisällä. Kolmannen esimerkin prosessi 'ovat' luokittelee suksia.

Transitiivisuuden tarkasteluun kuuluu myös prosesseihin osallistujien ja niiden olosuhteiden huomioon ottaminen. Materiaalisen prosessin osallistujat ovat *toimija* ja *kohde* (actor, goal), kun mentaalisen prosessin osallistujia nimitetään *aistijaksi* ja *ilmiöksi* (senser, phenomenon). Relationaalisen prosessin osallistujat ovat *identioitava* ja *identifioija* (identified, identifier). (Halliday & Matthiessen 2004: 179, 197, 210, 260.)

Halliday ja Matthiessen (2004: 171–172) muistuttavat, että prosessien väliset rajat eivät aina ole ihan selviä, minkä takia kolmen yleisimmän prosessin lisäksi todellisuuden kuvaamiseen tarvitaan muitakin prosesseja. Verbaaliset prosessit liittyvät kieleen, esimerkiksi sanomiseen ja tarkoittamiseen. Näitä ovat esimerkiksi verbit *sanoa* ja *huutaa*. Verbaaliset prosessit sijoittuvat mentaalisen ja relationaalisen prosessityypin välimaastoon. Käyttäytymisen prosessit puolestaan asettuvat materiaalisen ja mentaalisen prosessin väliin. Käyttäytymisen prosessin esimerkistä käy verbi *haukotella*. Relationaalisten ja materiaalisten prosessien väliin jäävät eksistentiaaliset eli olemassaolosta kertovat prosessit.

Prosessiin osallistujien lisäksi analyysissä on huomioitava myös prosessien olosuhteet. Halliday ja Matthiessen (2004: 216, 291) listaavat mahdollisiksi olosuhteiksi muun muassa keston, johon kuuluvat etäisyys ja ajallinen kesto, ja lokaation, johon kuuluvat aika ja paikka. Näiden lisäksi erotetaan syyn, tavan ja roolin olosuhteen. Edellä esitettyjen esimerkkien olosuhteita ovat muun muassa paikan olosuhde *kuntoradalla* ja ajan olosuhde *aamuisin*, jotka ovat esimerkissä (1).

Leksikaalis-kieliopillisella tasolla prosessia vastaa yleensä perinteisen kieliopin lauseen finiittimuotoinen tai nominaalimuotoinen predikaattiverbi (Heikkinen 2000a: 133). Verbien modukset eli tapaluokat taas eivät kuvaa prosesseja, koska modaali-ilmauksilla SF-kieliopissa kuvataan interpersoonaisuutta eli vuorovaikusta ja osallistujien rooleja (Heikkinen 2000a: 143).

2.3.2 Interpersoonainen metafunktio

Interpersoonaisella tasolla tekstit nähdään vuorovaikutuksena, johon osallistuvat tekstin kirjoittaja tai puhuja ja yleisö. Puhuessaan, kirjoittaessaan, kuunnellessaan ja lukiessaan nämä osallistujat ottavat itselleen jonkin roolin ja samalla asettavat vastaanottajan rooliin. Esimerkiksi säätä kysyttäessä voidaan keskusteluun osallistujilla nähdä olevan omat roolinsa. Säätä tiedusteleva asettuu kysyjän ja tiedon tarvitsijan rooliin. Samalla hän asettaa keskustelun toisen osapuolen tiedonantajan rooliin odottaessaan vastausta esitettyyn kysymykseen. Vastatessaan kuulijan rooliksi muodostuu vastaaja rooli. SF-kieliopin mukaan vuorovaikutuksessa erottuvat tyypillisimmät roolit ovat vaatija ja antaja. Edellä esitetystä esimerkistä kysyjä vaatii tietoa ja vastaaja antaa sitä. Tiedon lisäksi vuorovaikutuksessa voidaan antaa ja vaatia myös hyödykkeitä. Hyödykkeestä on kysymys esimerkiksi silloin, kun kuuntelijalta kysytään, ottaako hän kahvia. Kun analyysissa on kyse tiedon vaihtamisesta, käytetään termiä *propositio*. Proposition voi kääntää ehdotukseksi; se on jotain, josta voi väitellä, kieltää, epäillä, vaatia, hyväksyä ja niin edelleen. (Halliday & Matthiessen 2004: 106–107.)

Hyödykkeiden vaihtamista kuvaa termi *proposal*. Nämä suhtautumiset kertovat vuorovaikutuksen *sävystä* (mood). (Halliday & Matthiessen 2004: 110–111.) Kun kyseessä on tiedon antaminen ja vaatiminen, voidaan tieto joko vahvistaa tai kieltää. Tällöin kyseessä on polaarisuus. (Egins 1994: 156.) *Kyllä/on* ja *ei/ei ole* edustavat positiivisen ja negatiivisen napoja. Tällaisia vahvistamisen ja kieltämisen napojen väliin sijoittuvia arviointeja ovat esimerkiksi ehkä, joskus, silloin tällöin, tietysti. Nämä ilmaukset kertovat joko asian varmuudesta (certainty) tai asian tapahtuma-ajan yleisyydestä (usuality). (Emt. 178–179.) Halliday (1994: 89) käyttää varmuudesta termiä probability ja muistuttaa, että sekä varmuudesta että yleisyydestä puhuttaessa on kyseessä puhujan mielipide.

Halliday ja Matthiessen (2004: 618) jakavat modaalisuuden kahteen: *Modalisaatio* (modalization) vastaa kysymyksiin proposition yleisyydestä ja varmuudesta. *Modulaatiosta* (modulation) on kyse silloin, kun kysymykseen tulee hyödykkeiden vaihto. Hallidayn luokittelussa modalisaatio vastaa modaalilogiikan episteemistä modaalisuutta ja modulaatio vastaa deonttista modaalisuutta (Leiber 2003).

Vaikka jokainen kielellinen valinta omalta osaltaan toteuttaa jokaisenlaista, siis ideationaalista, tekstuaalista ja interpersoonaista, merkitystä, interpersoonaisella tasolla kiinnitetään huomiota erityisesti tekstin modaalisiin aineksiin ja puhefunktioihin (Heikkinen 2000a: 143). Minna-Riitta Luukka (2000: 102) muistuttaa, että ”interpersoonainen metafunktio kattaa kaiken sen kielenkäytön, joka mahdollistaa sosiaalisen yhdessäolon ja itseilmaisun.”

2.3.3 Tekstuaalinen metafunktio

SF-kieliopin kolmas ulottuvuus on tekstuaalinen taso. Sillä keskitytään tekstiin ja sen muodostamaan kokonaisuuteen. Tekstuaalinen taso on systeemis-funktionaalisen kieliopin kolmas näkökulma lauseeseen. Kun ideationaalisuus käsittää lauseen kuvauksena (clause as representation) ja interpersoonaisuus vaihtona (as exchange), tekstuaalisuus katsoo lausetta viestin näkökulmasta (as message). Huomio kiinnittyy siihen, millä tavalla lauseesta muodostuu viesti. (Halliday & Matthiessen 2004: 64).

Vesa Heikkinen (2000a: 138) kritisoi käsitettä tekstuaalinen merkitys. Hän katsoo tekstiä enemmänkin resurssina eli muotona ja välineenä, jolla tuotetaan merkityksiä ja annetaan informaatiota. Tarkemmin tekstuaalisia merkityksiä tutkitaan tekstin tasolla kiinnittämällä huomio esimerkiksi temaattisiin rakenteisiin eli teemaan ja reemaan. Analyysissa teemana pidetään lauseen lähtökohtaa. Reemalla puolestaan tarkoitetaan sitä, mitä teemasta sanotaan. Tekstuaalisella tasolla tarkastellaan myös lauseen informaatorakennetta eli sitä, mikä lauseessa annetaan tuttua ja mikä uutena asiana. Informaatorakenteen ja teeman ja reeman suhdetta tarkasteltaessa tullaan tekemisiin vuorovaikutuksen kanssa, koska huomio voidaan kiinnittää esimerkiksi niihin asioihin, joita tekstintuottaja tarjoaa lukijalle tuttua tietona. (Heikkinen 2000a: 137–138.)

Rajaan tutkimukseni analyysissa pois tekstuaalisen metafunktion, koska tutkimuskysymykseni painottuu modaalisuuden ilmaisemisen tutkimiseen. Katson, että ideationaalisuutta kuvastavien prosessien tutkiminen ja interpersoonaisuutta kuvastavan rooliajattelun sekä varsinaisten modaali-ilmausten tarkasteleminen riittää antamaan luotettavia tuloksia rakennustapaohjeiden modaalisuudesta.

2.4 Kieliopillinen metafora

Systeemis-funktionaalisessa kieliopissa käytetään termiä *kieliopillinen metafora*, joka tarkoittaa, että jonkin asian ilmaisemiseen käytetään muuta kuin ensisijaista ilmausta. Kullekin sanaluokalle oletetaan ensisijainen eli kongruentti tehtävä, jonka mukaan verbi ilmaisee toimintaa, substantiivi asiaa, adjektiivi ominaisuutta ja niin edelleen. Inkongruentiksi tehtäväksi nimitetään sitä, kun esimerkiksi substantiivilla ilmaistaan ominaisuutta tai toimintaa. Tällaisia toissijaisia tehtäviä kutsutaan kieliopillisiksi metaforiksi. Tällaisten inkongruenttien muotojen käyttö antaa olettaa, että asia, joka ilmaistaan kieliopillisella metaforalla, on jo ennestään tuttu. (Hiidenmaa 2000b: 57.)

Kieliopillinen metafora ilmenee sekä ideationaalisella että interpersoonaisella tasolla. Ideationaalista metaforisuutta ilmentävät erityisesti ne kielelliset valinnat, joissa toiminta, laatu tai olosuhde ilmaistaan asiana substantiivilla eikä esimerkiksi adverbilla, joka olisi olosuhteen kongruentti ilmaisin. Interpersoonaisella tasolla metaforisuus ilmenee siinä, kuinka tekstillä ilmaistaan asenteita ja suhtautumista tietoon. (Hiidenmaa 2000b: 57.) Esimerkiksi käsky ilmaistaan kongruenttin imperatiivin sijaan indikatiivilla, kuten esimerkissä (4).

(4) Laiturit ovat pääosin puurakenteiset.

(5) Somalit eivät kuulu Suomeen.

Esimerkissä (4) määräys toteutetaan indikatiivilla *ovat*. Tällöin tekstiin ei kirjoitu epävarmuutta eikä todennäköisyyttä, kuten kävisi, jos käskyn ilmaisemiseen käytettäisiin konditionaalia tai potentiaalia. Kieliopillisia metaforia voi huomata myös kirjoittajan mielipiteissä, jos ne ilmaistaan niin kuin ne olisivat yleismaailmallisia totuuksia eivätkä mielipiteitä. Tästä on kyse esimerkissä (5).

3 MODAALISUUS

Tässä luvussa käsittelen ensin modaalisuuden lajeja ja sitten selvennän deonttisen modaalisuuden luonnetta. Otan tarkasteluuni mukaan tulevaa analyysia tukevan systeemis-funktionaalisen näkökulman. Käsittelen myös deonttisen modaalisuuden ilmaisukeinoja siltä osin kuin ne ovat tutkimukseni aineiston ja analyysin osalta oleellisia.

Modaalisuutta määriteltäessä kohdataan vaihtoehtojen maailma. Modaalisesti virittyneisiin lauseisiin kätkeytyy vaihtoehto ilmaistun asian taustalle. (VISK § 1553.) Virke *Siskon voi puhua puhelimesta tuntikausia* sisältää monta tulkintavaihtoehtoa: Onko siskon luvallista puhua tunteja? Pystyykö hän fyysisesti puhumaan tuntikausia? VISK:n (§ 1551) mukaan modaalisuus on semanttinen alue, jossa on kyseessä arvio jonkin asian todenmukaisuudesta ja toteutumismahdollisuuksista. Puhuja käyttää modaalaisia ilmauksia ja kielenaineiksia arvioidessaan, onko asia mahdollinen, pakollinen, luvallinen, toivottava, ei-toivottava ja niin edelleen.

Nyky-suomen lauseopissa (Hakulinen & Karlsson 1979: 262) lähdetään liikkeelle modaalilogiikasta, joka erottaa modaalisuudesta kolme perustyyppiä. Nämä tyypit ovat looginen, episteeminen ja deonttinen, ja niissä kaikissa on vähintään kaksi astetta eli mahdollinen ja välttämätön. Loogista modaalisuutta ei esiinny luonnollisessa kielessä, ja sillä on vain kaksi mahdollisuutta: joko operaattorin sisältämä väite on mahdollista tai välttämätöntä kaikissa mahdollisissa maailmoissa. Luonnollisessa kielessä esiintyy eniten episteemistä modaalisuutta. Tällaiset episteemiset modaali-ilmaukset kertovat puhujan käsityksistä asian todenperäisyydestä. Deonttinen modaalisuus käsittää sallimisen ja velvollisuuden. Sillä on kytkös tulevaisuuteen eli siihen hetkeen, jolloin modaali-ilmauksella ilmaistu pakko tai mahdollisuus voi toteutua. (Emt.)

VISK (§ 1552, 1554) jakaa modaalisuuden episteemisen ja deonttisen lisäksi dynaamiseen modaalisuuteen, jolla tarkoitetaan fyysistä mahdollisuutta, pakkoa tai välttämättömyyttä toimia. Näiden lisäksi VISK (§ 1555) lukee modaalisuuteen

kuuluvaksi myös praktisen välttämättömyyden, jolla tarkoitetaan välttämättömyyttä, jonka taustalla on arkipäätely. VISK (§ 1552) muistuttaa, että modaalisuuden lajit eivät välttämättä aina ole selviä, vaan laji selviää viime kädessä siitä kontekstista, jossa modaalinen ilmaus esiintyy.

3.1 Deonttinen modaalisuus

Deonttinen modaalisuus keskittyy tarkastelemaan sitä, mitä voidaan tehdä kun tekeminen on luvallista tai mitä on tehtävä silloin, kun tekeminen on velvollisuus (Hakulinen & Karlsson 1979: 264). Heikki Kangasniemi (1992: 88, 90) määrittelee deonttisen modaalisuuden luvaksi, mahdollisuudeksi, varoitukseksi, ehdotukseksi, neuvoksi tai velvoitteeksi, jonka määrää jokin auktoriteetti. Tällaisena auktoriteettina voidaan pitää auktoritaarista henkilöä tai instituuttia tai yksilöä ympäröivää yhteiskuntaa. Kangasniemi laskee deonttiseen modaalisuuteen kuuluvaksi myös yksilön sisäisen pakon, joka VISK:ssa taas luetaan dynaamiseen modaalisuuteen (VISK § 1554).

Systemis-funktionaaliseen kielioppiin suhteutettuna deonttinen modaalisuus vertautuu lähinnä Hallidayn käyttämään modulaatioon. Halliday ja Matthiessen (2004: 619) kutsuvat modulaatiota modaalisuuden imperaviitityypiksi, koska modulaatio käsittää muun muassa velvollisuuden. SF-kieliopissa deonttista modaalisuutta vastaa *modulaatio* (Leiber 2000). Tästä lajista on kyse silloin, kun kieltä käytetään niin, että sillä yritetään saada joku tekemään jotain tai niin, että kielen käytöllä tarjoudutaan tekemään jollekin jotain (Eggins 2004: 179.)

Halliday (1994: 89) jakaa modulaation kahdeksi sen mukaan, onko kyseessä käsky vai tarjous. Käskyn modulaatiota ilmaisee esimerkiksi lupa, salliminen ja vaatiminen. Tarjouksen modulaatioasteeseen vaikuttaa osallistujien taipumus: ovatko he halukkaita, päättäväisiä tai innokkaita tekemään jotain. Aineistoni analysoinnissa nojaudun Heikki Kangasniemen luokitteluun, joka vastaa Hallidayn jaottelussa käskyn modulaatiota.

Kangasniemen (1992: 89, 122, 134) mukaan mahdollisuuden ja välttämättömyyden voi jakaa neljään pääryhmään. Jaottelun mukaan deonttinen modaalisuus ilmaisee yleensä lupaa, velvollisuutta, kieltoa tai välinpitämättömyyttä. Viidenneksi ryhmäksi voi laskea varoitukset, ehdotukset, pyynnöt, suositukset ja neuvot, koska niillä pyritään vaikuttamaan vastaanottajan käyttäytymiseen. Ne eroavat toisistaan hieman, koska esimerkiksi varoitus implikoi, että sen noudattaminen olisi vastaanottajan omaksi parhaakseen. Pyynnössä taas sanoja pyytää tekemään jotain itsensä hyväksi. (Emt. 129, 134.)

3.2 Deonttisen modaalisuuden ilmaiseminen

Kun modaalisuutta ilmiönä tarkastellaan semanttiselta kannalta, voidaan nimetä 14 verbiä, jotka ovat jossain määrin modaalisia: *voida, saada, saattaa, sopia, taitaa, mahtaa, pystyä, kyetä, päästä, pitää, täytyä, tulla, joutua* ja *tarvita*. Selvästi yleisin modaalisesti käytetty verbi on *voida*, joka voi ilmaista jokaista kolmea modaalisuuden lajia. (Kangasniemi 1992: 291, 315–316.) Seuraavassa keskityn deonttisen modaalisuuden ilmaisemiseen velvollisuuden ja pakon, luvan ja mahdollisuuden, suosituksen ja neuvon sekä välinpitämättömyyden ja kiellon näkökulmasta.

Velvollisuuden eli pakon (obligation) yleisin ilmaisin on imperatiivi, joka voi joskus toimia myös kohteliaisuuden ilmaisemisena, kuten kehotuksessa *Ottakaa kahvia!* Useimmin pakkoa ilmaisevana modaalisena verbinä käytetään verbiä *pitää*. Pakkoa ja velvollisuutta voidaan ilmaista myös verbillä *tulee*. (Kangasniemi 1992: 96–103.) *Tulla*-verbiä käytettäessä pakon ja suosituksen raja ei ole aivan selvä, minkä voi huomata esimerkkejä (6), (7) ja (8) vertailemalla. Myös verbin modus vaikuttaa tulkintaan.

- (6) Lautanen *pitää* syödä tyhjäksi.
- (7) Lautanen *tulee* syödä tyhjäksi.
- (8) Lautanen *tulisi* syödä tyhjäksi.

Esimerkeistä viimeistä ei voitane enää pitää pakkona, vaan vahvana toivomuksena tai ohjeena. Esimerkeistä ensimmäinen on selvä velvollisuuden osoitus, ja toista esimerkkiä

voi pitää lievempänä pakon ilmaisuna. Aineistoni vastaaviin tapauksiin otan kantaa analyysissäni ja käsittelen jokaisen tapauksen erikseen. En siis suoraan luokittele kaikkia *tulee*-lauseita pakoksi tai *tulisi*-lauseita suosituksiksi.

Verbien ohella pakkoa ilmaistaan myös rakenteella *-on (t)tAvA*. Seuraava esimerkki on tyypillinen nesessiivirakenne.

(9) Opettajaa *on toteltava*.

Rakenne on *-(t)tAvA* on osa niin sanottua *nesessiivirakennetta*, johon kuuluvat olla-verbin sisältävät verbiliitot ja nominaaliset predikaatit (VISK§ 1581). Esimerkissä nesessiivinen rakenne on *kursivoitu*. Tämä käytäntö jatkuu johdonmukaisesti läpi tutkimuksen.

Nesessiivirakenne antaa kehykset sanaliitoille ja rakenteille, jotka ilmaisevat lähinnä deonttista modaalisuutta. Adjektiivipredikaatiivi esiintyy nesessiivirakenteessa, jos se saa genetiivisubjektin (VISK § 505). Näin käy esimerkissä (10). Adjektiivin ja olla-verbin lisäksi myös substantiivi ja *olla*-verbi voivat muodostaa nesessiivisen liiton, kuten esimerkki (11) osoittaa.

(10) Sinun *on hyvä* sanoa.

(11) Kahvin *on syytä* olla valmista.

Natiivi kielenpuhuja huomaa esimerkkilauseista, että ne eivät ilmaise suoranaista pakkoa, vaan jälkimmäistä voidaan pitää vahvana suosituksena tai toivon ilmauksena. Analyysissäni olen ratkaissut asian niin, että rakenteiden *on hyvä* ja *on syytä* kohdalla kiinnitän huomiota tekstiyhteyteen ja muihin modaalisuutta ilmaiseviin yksiköihin, kuten esimerkiksi adjektiiveihin ja ratkaisun luokituksen joko pakkoon tai neuvon jokaisen *on hyvä* tai *on syytä* -rakenteen kohdalla erikseen.

Heikki Kangasniemi (1992: 111) on laittanut pakkoa ja velvollisuutta osoittavat ilmaukset järjestykseen sen mukaan, miten vahvoina ilmaukset käsitetään. Vahvimpana

ilmaisuna pidetään imperatiivimuotoista verbiä, jonka jälkeen toiseksi vahvimaksi käsitetään rakenne *-on (t)tAvA*. Näiden jälkeen tulevat verbit *täytyä, pitää, tulla, saada* ja *kuulua*.

Velvollisuuden ja pakon ilmaisemisen lisäksi deonttinen modalisuus käsittää myös luvan antamisen. Laajasti ajateltuna on luvallista tehdä kaikkea, mitä ei ole eksplisiittisesti kielletty tai mitä ei ole suoraan velvoitettu tekemään. Suppeammassa luvan (permission) tarkastelussa suljetaan pois velvollisuuden ilmaisut. Luvallisuutta ilmaistaan suomessa useimmin verbillä *saada*. Muita luvan ilmaisemiseen käytettyjä verbejä ovat muun muassa *voida, saattaa, päästä, sallia, antaa* ja *sopia*, jonka käytön takana on usein idea siitä, että jokin on ympäröivän yhteiskunnan mukaan harmoniassa eli sosiaalisesti luvattua. Näin on esimerkissä (12). (Kangasniemi 1992: 90–95.)

(12) Anopin *sopii neuvoa* tulevaa miniäänsä.

Esimerkissä (12) näkyy sosiaalinen luvallisuus. Jos esimerkin osapuolet käännettäisiin toisin päin, lause ei olisi enää harmoniassa yhteiskuntaa ympäröivien normien kanssa. Yksittäisten verbien lisäksi luvallisuutta ilmaistaan myös sellaisilla verbirakenteilla kuin *on lupa, on sallittua, on luvallista* (Kangasniemi 1992: 90–95).

Kangasniemi (1992: 130) muistuttaa, että määräyksen tai suosituksen antaja ei ole aina näkyvissä. Jos esimerkiksi suosituksesta ei käy ilmi suosituksen antajaa eli agenttia, on silloin kyse ideaalista säännöstä (ideal rule). Jos suosituksen antaja käy ilmi, lausetta voi kutsua teon säännöksi (rule of action).

(13) Jos haluaa jälkiruokaa, lautanen *kannattaa* syödä tyhjäksi.

(14) Äiti sanoi, että jos haluaa jälkiruokaa, lautanen *on syötävä* tyhjäksi.

Esimerkki (13) on ideaalista säännöstä, koska siinä ei näy, kuka tai mikä suosittelee. Esimerkissä (14) näkyy agentti eli tällä kertaa määräyksen antaja. Lausetta voidaankin pitää teon sääntönä. (Kangasniemi 1992: 132.)

Myös pyynnöt, ehdotukset, varoitukset ja neuvot voidaan lukea deonttiseen modaalisuuteen, koska niillä pyritään vaikuttamaan vastaanottajan käyttäytymiseen. Tähän ryhmään luen myös aineistossani esiintyvät suositusten ilmaisut. Ilmaisut eroavat toisistaan hieman, koska esimerkiksi varoitus implikoi, että sen noudattaminen olisi vastaanottajan omaksi parhaakseen. Pyynnössä taas sanoja pyytää tekemään jotain itsensä hyväksi. Yhteistä näille ilmauksille on se, että yleensä auktoriteetin ilmauksessa on odotus siitä, että jotain tapahtuu. Määräyksiä ja lupia annetaan jollekin, jonka ajatellaan pystyvän käyttäytymään halutulla tavalla. (Kangasniemi 1992: 129, 134.)

Neuvoa ilmaistaan usein modaaliverbillä *voida*. Yleensä neuvossa ilmaistaan, mitä voidaan tehdä. Neuvo sisältää implikoidun oletuksen siitä, että jos vastaanottaja tekee toivotulla tavalla, hän välttää epätoivotut seuraukset. Myös jotkut velvollisuuden tai pakon ilmaukset voidaan pukea neuvoiksi. Tällöin voidaan käyttää esimerkiksi modaaliverbien konditionaalimuotoja. (Kangasniemi 140–141.)

VISK:ssa (§ 1555) kerrotaan ohjeisiin liittyvästä käytännöllisestä välttämättömyydestä. Kyseessä on puhujan tekemä modaalinen arvio, joka liittyy kyseessä olevan asian tarkoituksenmukaisuuteen. Jotakin on siis tehtävä, jotta päästäisiin tavoitteeseen. Praktisia modaalilauseita ovat muun muassa verbi *kannattaa* ja adjektiivipredikaatiivi *on viisasta*.

Myös jonkin asian kieltäminen on modaalisuutta. Asian kieltäminen implikoi myönteisen vaihtoehdon mahdollisuutta (VISK § 1610). Esimerkin (15) voi tulkita niin, että aita olisi mahdollista rakentaa kivistä, mutta niin ei saa tehdä.

(15) Kivisiä aitoja *ei saa rakentaa*.

Kieltoa ilmaistaan usein modaaliverbin kielteisellä muodolla, kuten *ei saa* ja *ei voi*, joista jälkimmäistä ei pidetä kovin vahvana kiellon ilmauksena. Vahvimpana kieltona pidetään saada-verbin kielteisistä muotoa, sitten rakennetta, jossa kielletään sanalla *älä*. Näiden ilmausten jälkeen tulevat negatiiviset muodot verbeistä *voida*, *tulla*, *pitää* ja *sopia*. Myös kielteisellä nesessiivirakenteella voidaan ilmaista kieltoa, vaikkakaan ei

kovin vahvasti. Usein negatiivista nesessiivirakennetta käytetään myönteisen rakenteen yhteydessä. (Kangasniemi: 1992: 112–121.)

Deonttisella välinpitämättömyydellä (indifference) tarkoitetaan ilmausta, josta sanoman kuulijalle jää vapaus päättää, toimiako vai eikö sanoman mukaan. Välinpitämättömyyttä tai pikemminkin kuulijan valinnanvapautta ilmaistaan usein verbin *tarvita* kielteisellä muodolla mutta myös verbien joutua ja täytyä negaatioilla. (Kangasniemi: 1992: 122–123.) Seuraavat esimerkit kuvaava deonttista välinpitämättömyyttä.

(16) Ei minun takiani *tarvitse nousta*.

(17) *Ei joulua välttämättä täydy viettää kotimaassa*.

Esimerkkien (16) ja (17) kaltaiset deonttisen välinpitämättömyyden ilmaukset voisi ymmärtää niin, että ei ole pakko nousta tai pakko viettää joulua kotimaassa. Rakennustapaohjeeksi nimetystä aineistosta tuskin löytyy deonttista välinpitämättömyyttä koska ohjeen tarkoituksena on nimenomaan kertoa rakentajalle, kuinka toimia. Jos välinpitämättömyyttä esiintyy, nostan sen esille esimerkkien avulla.

Joskus lauseessa on yhtä useampia modaalisia ilmaisuja. Esimerkiksi mahdollisuutta ilmaisevan modaali-verbin lisäksi lauseessa on lisäksi konditionaali tai potentiaali. Jos nämä ilmiöt vaikuttavat samaan suuntaan, kyseessä on modaaliharmonia, kuten esimerkissä (18.). Jos ilmiöt vaikuttavat eri suuntiin, ne ovat epäharmonisessa suhteessa. (VISK § 1560.) Näin on esimerkissä (19), jossa on sekä pakon että mahdollisuuden ilmaus:

(18) Näköesteeksi *voisi* istuttaa puita.

(19) Asia *täytyy voida* ratkaista.

Lause voi olla modaalisesti epäharmoninen myös siten, että siinä on erilajisten verbien ketju yksittäisten modaaliverbien sijasta (VISK § 1560). Eri modaalilajien muodostamat ketjut ovat keskenään eriarvoisia. Lähtöoletuksenani on, että aineistossani esiintyy pääasiassa vain deonttista modaalisuutta, joten modaalista epäharmoniaa ei ilmene ehkä ollenkaan. Jos sellaista kuitenkin on, otan siihen kantaa tapauskohtaisesti.

4 DEONTTINEN MODAALISUUS RAKENNUSTAPAOHJEISSA

Deonttinen modaalisuus on käsittelemieni rakennustapaohjeiden näkyvin piirre. Molempien rakennustapaohjeiden virkkeistä noin 77 prosentissa on modaalisia ilmauksia. Tarkemmat määrät käyvät ilmi taulukosta 1.

	Kurvinniemi (K)	Soukkajoki (S)	Yhteensä
pakko	67	52	119
neuvo	12	49	61
lupa	11	14	25
kielto	13	7	20
Yhteensä	103	122	225

Taulukko 1. Modaalil- ilmausten määrät ja luokitukset.

Olen luokitellut aineistossa esiintyvät modaalil- ilmaukset neljään luokkaan eli paktoon, neuvoon, lupaan ja kieltoon, kuten taulukosta käy ilmi. Olen jaotellut ilmaukset merkityksen, en muodon, perusteella. Tästä johtuen esimerkiksi pakkoa ja velvollisuutta ilmaistaan nesessiivirakenteiden lisäksi muun muassa indikatiivimuotoisilla predikaateilla. Taulukosta on huomattavissa, että aineistot sisältävät yhteensä eniten pakottavia ilmauksia. Niitä on kaikista ilmauksista noin puolet. Toiseksi eniten aineistossa on neuvovia modaalil- ilmauksia. Näiden lisäksi aineistossa on myös lupia ja kieltoja, joita on huomattavasti vähemmän kuin edellä mainittuja pakoiksi ja neuvoiksi luokiteltuja ilmauksia.

Rakennan analyysini niin, lukujen alussa esittelen taulukon, jonka tehtävä on selventää ilmausten laatua ja määrää. Analyysissa en keskity niinkään rakennustapakohtaisiin eroihin, vaan käsitelen ohjeiden eroja ja yhtäläisyyksiä enemmän tuloksia kokoavassa luvussa 5. Käsitelen ilmauksia taulukossa esittämässäni järjestyksessä yleisimmistä ilmauksista harvemmin käytettyihin. Sitten nostan esille esimerkkejä, jotka kuvaavat

aineistolle tyypillistä tai poikkeuksellista tapaa muodostaa modaalinen ilmaus. Ensiksi referoin sitä, mitä esimerkkivirkkeessä sanotaan. Sitten selitän esimerkkiä perinteisestä kieliopista tutuista termeillä ja liitän siihen systeemis-funktionaalisen näkökulman. Pohdin myös esimerkkiin kirjoitettavia rooleja ja sitä, mitä ilmaukseen valitulla muodolla on haluttu sanoa. Miksi pakkoa, suositusta, lupaa tai kieltoa ei ole muodostettu toisella tavalla? Esimerkkien yhteydessä pohdin edellisen kaltaisia kysymyksiä ja esitän niihin myös vastausvaihtoehtoja.

4.1 Pakko

Gummeruksen suuressa suomen kielen sanakirjassa (2004) pakko määritellään välttämättömyydeksi, ehdottomaksi velvoitukseksi tai vaatimukseksi. Seuraavat esimerkit ovat yksinkertaisia pakon ilmauksia: *Olkaa jo hiljaa! Minun on pakko päästä parturiin!* Natiivin kielenpuhujan näkökulmasta pakolla tarkoitetaan jotain, mitä pitää tai täytyy tehdä. Pakon esittäjänä ja kohteena voi olla joku ulkopuolinen tai pakko voi lähteä yksilön sisältä, kuten jälkimmäisessä esimerkissä.

Koska pakon ilmaisuja on aineistossa huomattavan paljon, käsittelemme ilmaisukeinoja kahdessa alaluvussa, joista ensimmäisessä tarkastelen nesessiivirakenteita ja jälkimmäisessä muita keinoja, joilla ilmaistaan pakkoa. Molempien lukujen lopussa kiinnitän huomiota tekstiin kirjoitettuihin kirjoittajan ja lukijan rooleihin. Seuraava taulukko selventää pakon erilaisten ilmaisutapojen määrien suhteita.

	Kurvinniemi (K)	Soukkajoki (S)	Yhteensä
nesessiivirakenne	37	23	60
modaaliverbit	6	21	27
indikatiivi	19	3	22
muut	5	5	10
Yhteensä	67	52	119

Taulukko 2. Pakon ilmaisuuden rakenteet.

Taulukossa 2 näkyvät neljään ryhmään luokitellut keinot, jolla pakkoa aineistossa ilmaistaan. Taulukosta voi myös verrata Kurvinniemen ja Soukkajoen ohjeiden pakkojen määriä. Molemmissa on käytetty eniten nesessiivirakennetta, Kurvinniemen ohjeessa reilusti enemmän. Nesessiivirakenteella tarkoitan olla-verbin ja jonkin toisen verbin liittoa, en olla-verbin ja adjektiivin tai substantiivin muodostamaa modaalista ilmaisua. Yhdessä nesessiivirakenteet muodostavat lähes puolet aineistojen pakon ilmaisuista. Tähän ryhmään on laskettu rakenteet, joissa nesessiivirakenteen muodostaa predikaatin ja ensimmäisen partisiipin liitto. Nesessiivirakenteita ovat esimerkiksi *on rakennettava* ja *on sijoitettava*.

Edellä esitetystä taulukosta 2 näkee, että aineistot eroavat toisistaan huomattavasti modaaliverbien kohdalla. Kurvinniemen ohjeessa modaaliverbejä käytetään pakon ilmaisemiseen 6 kertaa ja Soukkajoen ohjeessa 21 kertaa. Olen laskenut modaaliverbien ryhmään kuuluvaksi verbeillä *tulla*, *kuulua* ja *pitää* muodostetut pakot. Tällaisia ilmaisuja ovat esimerkiksi *tulee huomioida*, *kuuluu suunnitella* ja *pitää järjestää*.

Aineistot eroavat toisistaan indikatiivilla muodostettujen pakkojen osalta. Kurvinniemen ohjeessa indikatiivi vaikuttaa olevan yleinen tapa osoittaa pakkoa. Soukkajoen aineistossa indikatiivin käyttö on poikkeuksellista; niitä on ohjeessa vain 3 kertaa ilmaisemassa pakkoa. Indikatiivilla muodostettu pakko osoittaa asian itsestään selvänä, kuten esimerkklauseessa *Postilaatikot sijoitetaan samaan telineeseen kortteleittain*.

Taulukon 1 kohta ”muut” sisältää virkkeet, joissa pakon ilmaisuus on rakennettu adjektiivilla tai adjektiivipartisiipilla. Kohdassa on myös verbejä, jotka eivät ole varsinaisia modaaliverbejä, mutta joilla aineistossa on kuitenkin modaalista arvoa. Tällainen verbi on esimerkiksi teetoverbi *hyväksyttää*.

4.1.1 Nesessiivirakenne

Aineistossa käytetyistä nesessiivirakenteista suurin osa on olla-verbin ja jonkin toisen verbin ensimmäisen partisiipin yhdistelmä. Nesessiivirakenteella muodostetut pakot koskevat tasapuolisesti kaikkia rakennustapaohjeissa esille tulevia asioita. Pakot liittyvät muun muassa rakennusten kokoon ja määrään, pihan jäsentämiseen sekä tontinhaltijan ja suunnittelijan tai naapureiden väliseen yhteistyöhön. Myös rakennuslupahakemuksen koostamiseen viitataan pakon keinoin.

Vaikka imperatiivia pidetään pakon vahvimpana ilmaisemisen keinona (Kangasniemi 1992: 111), sen avulla muodostettuja modaali-ilmauksia ei ole aineistossa ollenkaan ilmaisemassa pakkoa. Seuraavassa esimerkissä on rakennustapaohjeelle ominainen pakottava keino ohjata rakentajan käyttäytymistä.

- (20) Turhan voimakkaita kontrasteja julkisivussa *on* kuitenkin *vältettävä*, esim. aivan puhtaanvalkoisia ikkunoita tummassa seinässä. (S)
- (21) Talousrakennukset yhdessä asuinrakennusten kanssa muodostavat katutilaa rajaavan miljöön ja antavat ensivaikutelman alueelle saavuttaessa, joten niiden ulkonäön suunnitteluun *on kiinnitettävä huomiota*. (K)

Edellä esitetyt esimerkit ovat tyypillisiä nesessiivirakenteita. Ensimmäisessä esimerkissä ei käytetä modaaliverbejä *täytyä* tai *pitää*, vaan pakko ilmaistaan rakenteella *on vältettävä*. Turhan voimakkaat kontrastit *on kielletty*, mikä ilmaistaan niiden välttämisen pakolla. 'Välttämistä' voidaan pitää systeemis-funktionaalisen kieliopin mukaisena käyttäytymisen prosessina, koska välttäminen vaatii konkreettista tekemistä ja tietoista päätöstä olla valitsematta värejä, jotka ovat liiaksi toistensa vastakohtia.

Esimerkissä (20) käytetään ilmaisua *turhan voimakkaita* määrittämään sitä, millainen substantiivin *kontrasteja* ei saisi olla. Kontrasti on esimerkin materiaalisen prosessin kohde eli se, mitä tulee välttää. Tällainen arvottava määrite kuitenkin vaatisi jonkun tai jonkin määrittelemään sen, millainen on turhan voimakas. Esimerkistä ei käy suoranaisesti ilmi, kenen tehtäväksi määrittely jää, vaikka siinä annetaankin esimerkki turhan voimakkaasta kontrastista. Tästä voi päätellä, että velvollisuuden määrääjä pitää itseään asiantuntijana, jolla on valtaa sanoa ainakin esimerkki siitä, mikä on turhan

voimakas kontrasti. Toisaalta esimerkki turhan voimakkaista kontrasteista jättää lukijalle mahdollisuuden pohtia itse sitä, millainen on liian voimakas kontrasti. Näin lukija asetetaan arviointiin kykenevän asemaan.

Jälkimmäinen esimerkkivirke muistuttaa ensivaikutelmasta. Ensimmäinen havainto nostetaan virkkeessä niin tärkeäksi, että sillä perustellaan velvoittaminen. Virkkeen mukaan rakennusten ulkonäköön on pakko kiinnittää huomiota. 'Huomion kiinnittäminen' on tässä yhteydessä materiaallinen prosessi, koska se todennäköisesti vaatii materiaalista työtä, kuten suunnittelua. Esimerkkivirkkeessä jätetään vastaanottajalle paljon tulkinnan varaa: hän saa itse määritellä, kuinka kiinnittää huomiota suunnitteluun ja rakennusten ulkonäköön. Kirjoittaja asettaa vastaanottajan asemaan, jossa vastaanottaja voi ja saa itse ottaa vastuun huomioimisesta ja rakennusten antamasta ensivaikutelmasta. Vaikka tässä esimerkissä rakennusten suunnitteluun viitataan vain epämääräisellä huomion kiinnittämisellä, annetaan rakentajalle rakennustapaohjeessa paljon tarkkoja määräyksiä ja rajoituksia, jotka koskevat tontille kohoavien rakennusten sijoittelua ja ulkomuotoa.

Jälkimmäisessä esimerkkivirkkeessä on 2 erilaista olosuhdetta. Paikan olosuhteen muodostaa katutilaa rajaava miljö. Toinen olosuhde on ensivaikutelma, joka on syyn olosuhde. Sillä perustellaan prosessi eli huomion kiinnittäminen. Prosessin toimija eli se, jolta huomion kiinnittämistä vaaditaan, ei tule virkkeessä ilmi. Toinen osallistuja eli prosessin kohde on suunnittelu. Näin esimerkkiin ei kirjaudu tiettyä inhimillistä osallistujaa.

Esimerkistä (21) voi huomata myös sen, että nesessiivirakenteella muodostetut modaaliset virkkeet sisältävät paljon enemmän toimintaa ohjaavaa tietoa kuin vain nesessiivirakenteen määräyksen. Vaikka esimerkin mukaan on pakko kiinnittää huomiota ulkonäön suunnitteluun, virkkeestä on huomattavissa myös se, että suunnittelussa on otettava huomioon asuinrakennuksen lisäksi myös talousrakennukset. Tontille rakennetaan siis enemmän kuin yksi rakennus. Rakennusten lukumäärää ei esitetä vaihtoehtoisena eikä ehdotuksena, vaan sivulauseessa mainittujen rakennusten kuuluminen tontille annetaan itsestänselvyytenä. Esimerkin sivulauseessa ei ole

varsinaista modaaliverbiä, vaan rakennustapaa ohjaavaa tietoa annetaan kuin ohimennen. SF-kieliopin mukaan juuri ideationaalinen metafunktio kiinnittää huomiota siihen, millaisena maailma näyttäytyy kielen käyttäjille. (de Joia & Stenton 1980: 33–35). Tässä kohdin useamman kuin yhden rakennuksen vaatimus annetaan lukijalle itsestään selvänä.

Esimerkistä (21) ei käy selville, kuka nostaa ensivaikutelman tärkeäksi. Tekstiin kuitenkin kirjoittuu taho, jonka mielestä alueen ensivaikutelma on tärkeä. Siinä ei myöskään suoraan kerrota, kenen on kiinnitettävä huomiota rakennusten suunnitteluun. Edellä esitetyt esimerkkivirkkeet (20) ja (21) on muotoiltu niin, että niitä ei suoraan osoiteta kenellekään. Osmo Ikola (2001) selventää passiivia ja mielivaltaista persoonaa selittämällä, että passiivimuotoinen predikaatti edellyttää aina persoonallista tekijää. Verbin yksikön 3. persoonan muoto ilmoittaa tekijäksi jonkun mielivaltaisen tekijän, jonka voidaan ajatella olevan *kuka tahansa*.¹

Seuraavassa esimerkissä on nesessiivirakenne. Aineistolle tyypilliseen tapaan siinä ei mainita, ketä nesessiivirakenne velvoittaa. Toinen aineistolle ominainen piirre liittyy virkkeen toimijaan, jota ei suoraan osoiteta.

- (22) Väriytyksen *on perustuttava* liitteenä olevaan ulkovärisuunnitelmaan.
(K)

Esimerkin (22) prosessi 'perustua' on materiaallinen prosessi, joka edellyttää tietoista valitsemista ja väriytyksen päättämistä. Prosessin kohde on väriytyks, jonka tulee tavan olosuhteen mukaan perustua ulkovärisuunnitelmaan. Esimerkin eksplisiittinen velvoitus on, että väriytyksen *on perustuttava* suunnitelmaan. Kuitenkin nesessiivirakenne samalla implikoi, että lukijan on valittava jokin väri, joka ei saa olla muunlainen kuin suunnitelmassa esitetty. Virkkeessä ei suoraan kerrota, että väriytyksen voi tai saa valita suunnitelmasta. Koska esimerkkivirkkeessä käytetään velvoittavaa nesessiivirakennetta, siihen kirjoittuu juuri pakko eikä valintaa mahdollistavaa lupaa, kuten kävisi esimerkiksi voida-verbiä käyttämällä. *Valita*-verbi vaatisi jonkun henkilön valitsemaan

¹ Opetusministeriön asettama opetuksen suuntaviivoja pohtinut työryhmä ehdottaa passiivin nimittämistä epämääräispuolukseksi rakenteeksi, koska passiivimuotoisen lauseen taustalla on inhimillinen tekijä (Opetusministeriö 1994: 206).

jonkin annetuista vaihtoehdoista. Esimerkissä lukijaa ei velvoiteta suoraan, koska virkkeen subjektiksi on nostettu värytys. Siitä ei käy ilmi, kuka määrää sen, että väri on pakko valita suunnitelmasta.

Useissa pakkoa ja velvollisuutta ilmaisevissa virkkeissä otetaan huomioon naapurit. Missään ei kuitenkaan sanota suoraan, kenen naapureista on kysymys. Tätä linjaa noudattaa myös seuraava esimerkki.

- (23) Tonttien välisistä istutuksista ja hoidosta *on sovittava* naapureiden kanssa. (K)

Esimerkissä ei kerrota, kenen tulee sopia istutuksista naapurin kanssa. Istutuksia määritetään lausekkeella *tonttien välisistä*. Tästä voi vetää johtopäätöksen, että nesessiivirakenteella *on sovittava* velvoitetaan rajanaapureita. Tästä voi edelleen päätellä, että rakennustapaohjeessa oletetaan lukijan ymmärtävän naapuruussuhteet ja laskevan itsensä kuuluvaksi naapurustoon. Esimerkkivirkkeessä ei lue, että tonttien väliin täytyy istuttaa jotain. Ilmeisesti pidetään ohjeessa itsestäänselvyytenä sitä, että tonttien väliin istutetaan jotain, koska tekstissä ei mainita itse istuttamista vaan vain istutusten valinta ja hoito. Vaikka esimerkkivirkkeen veloitusta ei osoiteta suoraan kenellekään, se implikoi myös sitä, että rajoille tulevista istutuksista ei saa päättää omin päin.

Nollapersoonan käyttö on tutkimissani rakennustapaohjeissa yleisesti käytetty tapa. Aineistossa on kuitenkin myös sellaisia nesessiivirakenteita, joista rakennusprojektiin osallistuvat tulevat esille selvemmin kuin edellisten esimerkin kohdalla. Seuraavissa esimerkeissä velvoitetaan suunnittelijaa.

- (24) Jos naapuritontit on jo rakennettu tai luovutettu rakentamiseen, *on suunnittelijan pidettävä* yhteyttä naapuritontin suunnittelijaan, ja *otettava huomioon* sopeutuminen naapurin rakennuskantaan ja julkisivuväreihin. (K)
- (25) Suunnittelijan *on osoitettava* rakennuslupapiirustuksissa harkittu rakennusten korkeus. (S)

Esimerkeissä (24) ja (25) velvollisuudet koskevat suunnittelijaa. Hänen *on pidettävä yhteyttä, otettava huomioon ja osoitettava*. Edellisistä esimerkeistä voi päätellä, että

rakennustapaohjeet koskevat välillisesti myös suunnittelijaa, joka ei tekstin mukaan ole sama kuin tontin haltija.

Pakon ilmaisut viestivät velvoituksen lisäksi myös tekstiin kirjoittuvista lukijan ja kirjoittajan rooleista. Seuraavissa esimerkeissä roolit näkyvät selvemmin kuin nollapersoonaisissa nesessiivirakenteissa.

(26) Rakennustarkastuksen ohjeita *on noudatettava*. (S)

(27) Tontin haltijan *on toimitettava* tämä rakennustapaohje pääsuunnittelijalle.

Esimerkissä (26) ei kerrota, kenen *on noudatettava* ohjeita. Kun edellisissä esimerkissä velvoitettiin suunnittelijaa, esimerkissä (27) rakennustapaohje käsketään toimittamaan pääsuunnittelijalle. Prosessia 'noudattaa' voidaan pitää käyttäytymisen prosessina, johon liittyy voimakkaasti modaalinen näkökulma: tällä tavalla on käyttäydyttävä. Prosessi 'toimittaa' on materiaallinen, se vaatii rakennustapaohjeen viemistä suunnittelijalle.

Esimerkistä (27) saa käsityksen, että suunnittelijoita siis saa ja voi olla useita ja heidät voidaan asettaa hierarkkiseen järjestykseen. Ohjeiden antajana ei ole ketään yksittäistä ihmistä, vaan auktoriteetiksi nousee virallinen elin eli rakennustarkastus. Velvollisuuden ja pakon ilmaisut poikkeavat suositusten ilmaisuista juuri tässä kohdin: edellisissä velvoittajana on jokin ulkopuolinen, kuten rakennustarkastus. Jälkimmäisissä suosittelijana on usein *me*. (Suosituksista enemmän luvussa 4.2.)

(28) Perustamistapaa koskevat rakennesuunnitelmat *on esitettävä* rakennusvalvonnassa ennen perustustöiden aloittamista. (K)

Esimerkissä ei suoraan kerrota, ketä velvollisuudet koskevat. Virkkeissä ei myöskään kerrota sitä, kuka tai mikä taho määrää, että perustamistapaa koskevat rakennesuunnitelmat on oltava ja että ne on esitettävä ennen perustustöiden aloittamista rakennusvalvonnassa. Rakennusvalvonta on ainoa virallinen taho, johon esimerkissä viitataan. Siitä ei kuitenkaan käy ilmi, että juuri rakennusvalvonta vaatisi suunnitelmien

esittämistä. Esimerkissä rakennusvalvonta on inhimillistetty. Se nähdään oliona, joka pystyy ottamaan vastaan suunnitelmat.

4.1.2 Muut pakon ilmaisuuden keinot

Nesessiivirakenteiden lisäksi pakkoa ilmaistaan varsinaisilla modaaliverbeillä. Tämä käytäntö on aineistossa poikkeuksellista. Tällaisia suoria pakottamisen ilmaisuja ei ole juuri ollenkaan. Esimerkin verbi *pitää* on melko vahva pakon ilmaisuus, jota lievennetään partisiipilla *tarvittaessa*.

- (29) Sokkeli *pitää tarvittaessa porrastaa* maaston muotojen ja kadun korkeusaseman mukaan. (K)

Esimerkkivirkkeessä pakko ilmaistaan verbillä *pitää*, joka on yhdistetty partisiippiin *tarvittaessa*. Muoto *tarvittaessa* on verbin *tarvita* nominaalimuoto, johon voidaan soveltaa VISK:ssa esitettyä ajatusta partisiipeista. VISK:n (§ 524) mukaan VA-partisiipeilla on usein modaalinen merkitys: ”Kun partisiippi kuvaa entiteettiä siltä kannalta, miten teko siihen yleisesti ottaen vaikuttaa, syntyy implikaatioita, että niille voi tai on suotavaa tehdä näin.” Esimerkissä *pitää* ja *tarvittaessa* toimivat samaan suuntaan. Ensimmäinen verbi *pitää* pakottaa ja jälkimmäisen *tarvittaessa* käytöstä syntyy implikaatio, jonka mukaan olisi suotava tehdä pakon osoittamalla tavalla, vaikka jättääkin ilmaan vaihtoehdon olla porrastamatta. Vaikka verbit toimivatkin samaan suuntaan, ei *tarvittaessa* tee pakosta vahvempaa ilmaisuja, kuten kävisi esimerkiksi pakon ja nesessiivirakenteen yhteistyössä.

Edellä esitetystä esimerkistä ei kuitenkaan käy ilmi, kenen asiantuntijuuteen *tarvittaessa* viittaa. Kuka määrittelee sen, milloin sokkelin porrastaminen on tarpeellista? Kenen on porrastettava sokkeli, jos tarve niin vaatii? Esimerkissä ei eksplisiittisesti kerrota, kenen tehtäväksi toimenpiteet jäävät, koska mahdollisia tekijöitä ei ilmipanna, vaan virkkeessä käytetään nollapersoonaa. Tällainen menettelytapa on tyypillistä tutkimilleni rakennustapaohjeille.

Esimerkin (29) 'pitää porrastaa' on materiaallinen prosessi, jonka kohteena on sokkeli. Partisiippi *tarvittaessa* ja virkkeen loppu *maaston muotojen ja kadun korkeusaseman mukaan* ovat prosessin olosuhteita. Tarvittaessa kertoo prosessin tavasta: porrastaminen ei ole pakollista vaan olosuhteista riippuvaista. Näin ollen maaston muotoja ja kadun korkeusasemaa voidaan pitää mahdollisen syyn olosuhteena.

Sekä Kurvinniemen että Soukkajoen rakennustapaohjeissa ohjeissa pakotetaan myös verbeillä *tulla*. Seuraavassa esimerkissä on myös verbi *kuulua*, joka tässä tapauksessa ei toimi varsinaisena modaaliverbinä, vaikkakin osoittaa, kenelle sisäänkäyntien ja ajoväylien hoitaminen kuuluu.

- (30) Laatikot *tulee sijoittaa* telineeseen ryhmittäin
osoitenumerojärjestykseen. (S)
- (31) Sisäänkäyntien ja ajoväylien *rakentaminen* tontille sekä hoito *kuuluu*
kiinteistölle myös katualueella olevalta osuudelta. (K)

Esimerkissä (30) velvollisuus ilmoitetaan predikaatilla *tulee sijoittaa*. Virkkeen prosessi on materiaallinen, koska sijoittaminen tässä yhteydessä konkreettista tekemistä, johon todennäköisesti liittyy telineen asentaminen ja laatikon ruuvaaminen kiinni telineeseen. Prosessin kohde on laatikot, ja toimijaksi voidaan olettaa nollapersonan mukainen inhimillinen *kuka tahansa*. (Ikola 2001: 56.) Prosessia seuraa tavan olosuhde ryhmittäin osoitenumerojärjestykseen, joka kertoo, miten telineet tulee sijoittaa. Virkkeestä käy ilmi, että postilaatikoiden kuuluu olla telineessä ryhmittäin ja tietyssä järjestyksessä. Lause implikoi, että yhden laatikon telineitä ei hyväksytä.

Esimerkissä (31) käytetään kieliopillista metaforaa: rakentamista ei kuvatakaan ensisijaisesti verbillä vaan siitä johdetulla substantiivilla rakentaminen. Predikaatilla *kuuluu* kerrotaan, kenen tehtävä on rakentaa ja hoitaa sisäänkäynnit ja ajoväylät. Esimerkin ilmauksessa ei suoraan kerrota, kenelle rakentaminen ja hoitaminen kuuluvat. Hoitamisen osoitetaan kuuluvan tontille rakentuvalle rakennukselle eli kiinteistölle. Tässä kohdin velvollisuuden kohde ei ole esimerkiksi tontin haltija, rakentaja tai (kiinteistössä) asuja. Koska pakon kohteeksi on valittu kiinteistö, voidaan päätellä, että suoraa lukijan velvoittamista pyritään tietoisesti välttämään.

Varsinaisten modaaliverbien lisäksi velvollisuutta ja pakkoa ilmaistaan molemmissa rakennustapaohjeissa muillakin tavoilla, kuten indikatiivimuotoisella predikaatilla. Ison suomen kieliopin verkkoversio (§ 1590) muistuttaa, että indikatiivillakin on deonttista modaalista arvoa ja sen käyttö voi olla joskus voimakkaampi pakon ilmaisu kuin imperatiivilla muodostettu käsky. Seuraavat esimerkkivirkkeet osoittavat indikatiivin modaalisen arvon: sillä pyritään vaikuttamaan lukijan käyttäytymiseen.

- (32) Julkisivujen materiaali *on* peittomaalattu hienosahattu lauta tai höylähirsi ilman näkyvää salvosta. (K)
- (33) Kadun puolelle *sijoitetaan* selvästi havaittavaan paikkaan valaistu osoitenumero. (S)
- (34) Päärakennuksen kattomuoto *on* joko harja-, auma-, pulpetti- tai mansardikatto. (K)

Esimerkkilauseessa (32) ilmoitetaan, kuinka asia on ja suljetaan pois muut vaihtoehdot, kuten esimerkiksi kivi julkisivumateriaalina. Myös näkyvien salvosten mahdollisuus on rajattu pois. Lause implikoi myös, että pyöröhirrestä pystytettyjä rakennuksia ei sallita, koska lauseessa mainitaan nimenomaan höylähirsi. Indikatiivin käyttö imperatiivin sijasta on systeemis-funktionaalisen kieliopin mukainen interpersoonainen metafora, joka kertoo kirjoittajan suhtautumisesta. Esimerkissä kirjoittaja pitää varmana, eikä siis todennäköisenä tai vaihtoehtoisena, että julkisivujen materiaalina tullaan käyttämään joko lautaa tai höylähirttä.

Esimerkin (32) prosessi 'on' on relationaalinen. Se luokittelee materiaalin ja kertoo millainen se voi olla. Prosessiin osallistujat ovat identifioitava materiaali ja sitä identifioivat vaihtoehdot hienosahattu lauta ja höylähirsi. Esimerkkiin ei kirjoitu, että jonkun pitäisi valita julkisivumateriaaliksi lauta tai hirsi.

Esimerkissä (33) annetaan lukijan ymmärtää, että talossa on oltava osoitenumero, joka tulee sijoittaa kadun puolelle. *Sijoitetaan* on materiaallinen prosessi. Prosessin kohde on osoitenumero. *Kadun puolelle* ja *selvästi havaittavaan paikkaan* ovat paikan olosuhteita, jotka kertovat, minne osoitenumero pitää sijoittaa. Passiivimuotoisesta

prosessista sijoittaa ei kuitenkaan käy ilmi toimija eli siitä ei selviä, kenen tehtävä osoitenumeron asennus on. Myös selvästi havaittava paikka jää osoitenumeron asettajan määritettäväksi. Koska on epätodennäköistä, että kukaan ulkopuolinen, esimerkiksi rakennusviraston tai postin edustaja, tulisi asettamaan osoitenumeroa osoitteessa asuvan henkilön puolesta, voidaan olettaa, että asettaminen jää asujan vastuulle. Näin nollapersoonainen velvoittava virke pakottaisi asujaa. Tehtävänsä kautta asuja asetetaan rooliin, jossa hänet katsotaan kykeneväksi määrittelemään selvästi havaittava paikka ja asentamaan osoitenumero sellaiseen paikkaan.

Esimerkissä (34) ei ole velvoittavia tai lupaavia modaalisia verbejä. Virke voitaisiin muotoilla toisinkin käyttämällä esimerkiksi verbejä täytyy, pitää tai saa. Virkeessä on kuitenkin päädytty ilmoittamaan velvollisuus indikatiivilla *on*. Systemisfunktionaalaisesta näkökulmasta prosessi on relationaalinen eli luokitteleva. Lauseessa ei mitenkään viitata siihen, että jonkun pitäisi tai joku saisi valita kattovaihtoehdoista mieleisensä. Esimerkistä onkin häivytetty sekä velvoittajan ja velvoitetun roolit ja lauseen subjektiksi on valittu *kattomuoto*.

Aineistossa esiintyy velvoittavia modaalisia ilmauksia, joissa ei ole käytetty varsinaista modaaliverbiä. Seuraavassa esimerkissä (35) modaalisuus ilmaistaan vertauksella *sama kuin*. Kymmenennessä esimerkissä käytetään hyväksyä-verbin faktiivista muotoa, jonka tarkoitus on kantasanan tarkoittamaksi tekeminen, siis hyväksyminen (VISK § 317). Esimerkissä (11) velvollisuutta ilmaistaan predikatiivisella nesessiivirakenteella.

- (35) Talusrakennuksissa ja autotalleissa värit on *sama kuin* päärakennuksessa. (K)
- (36) Toteutusvaiheessa *hyväksytetään* tekniset suunnitelmat ja huolehditaan rakennuskatselmuksista. (K)

Esimerkin (35) voi käsittää ideaaliksi säännöksi, jota noudatetaan, vaikka ilmoituksen antaja ei käykään ilmi. Asian vain ilmoitetaan olevan näin, vaikka rakennusten väriykestä voisi kertoa muullakin tavalla, esimerkiksi käyttämällä modaaliverbiä tai kieltämällä tietyt värit tai muut menettelyt. SF-kieliopin mukaan lauseet, joissa on indikatiivimuotoinen predikaatti, kertovat jotain lauseen ideologiasta. Esimerkistä käy ilmi myös, että talusrakennuksiin ja autotalleihin vaaditaan jokin värit.

Esimerkin (36) lause antaa epätarkkaa tietoa. Lukijalle käy selväksi vain, että tekniset suunnitelmat pitää olla ja jonkun täytyy hyväksyä ne. Virkkeessä ei kuitenkaan kerrota tarkemmin, kenellä suunnitelmat täytyy hyväksyttää. Velvollisuuden vaatijan ja kohteen häivyttäminen vaikuttaa olevan aineistolle niin tyypillistä, jotta sitä voi kutsua aineiston tunnusmerkittäväksi piirteeksi.

Aineistossa kerrotaan usein, kuinka on meneteltävä, mitä on tehtävä ja kuinka. Määräyksiä ei aina anneta suoraan, vaan aineistossa oikeana pidetty toimintatapa osoitetaan muilla keinoin. Näitä muita osoituskeinoja on esimerkeissä (37) ja (38).

(37) Asemakaavassa *on edellytetty* katon värinä käytettäväksi punaista. (S)

(38) Korostusvärit ikkunoissa, ikkunanpielissä, ovissa, ovenpielissä, kaiteissa ja säleiköissä, pelleissä ja syöksytörmäissä sekä räystäslaudoituksessa *ovat mainittu* ulkoverisuunnitelmassa. (K)

Esimerkissä (37) annetaan ymmärtää, että katon on oltava punainen. Väriä ei kuitenkaan määrätä suoraan, vaan punaisen värin käyttöä *on edellytetty*. Edellyttäjäksi asetetaan asemakaava. Velvollisuuden voisi muotoilla toisinkin, esimerkiksi kertomalla suoraan, että katto on maalattava punaiseksi. Ehkä edellyttämällä on haluttu välttää suoraa määräämistä ja käytetty rakennetta on edellytetty lieventämään pakottamista.

Samanlainen piilotettu velvollisuus on esimerkissä (38). Siinä implisiittisesti määrätään, että korostusvärit täytyy valita ulkoverisuunnitelmasta. Esimerkin perusteella lauseen voisi ymmärtää niin, että rakennusvalvontaan palautettavissa suunnitelmissa pitäisi olla mukana erillinen ulkoverisuunnitelma, josta halutut korostusvärit kävisivät ilmi. Kurvinnimen rakennustapaohjeen liitteenä on ulkoverisuunnitelma, josta värit on valittava. Esimerkissä ei varauduta siihen, että ulkoverisuunnitelmassa esitetyt väri vaihtoehdot eivät sopisi jollekin rakentajalle.²

---

² Ulkoverisuunnitelma on tutkielman liitteenä numero 3. Suunnitelmasta käy ilmi, että rakennusten eri osille, kuten esimerkiksi sokkelille ja vuorilaudoille on vaihtoehtoryhmät, joista rakentajan on valittava mieleisensä väri.

Aineistossa on virkkeitä, joissa käytetään useampaa kuin yhtä modaalista ilmaisu. Seuraavassa esimerkissä käytetään kahta velvoittavaa modaali-ilmausta.

- (39) Pihavalaistus *tulee sovittaa* pihan luonteen ja toiminnan mukaiseksi ja *suunniteltava* siten, ettei valaistus häiritse naapureita. (S)
- (40) Rakennusten sijoitteluun *voi vaikuttaa* lisäksi tontille tuodut omat ja naapuritontin liittymät, jotka *on huomioitava*. (S)

Virkkeessä pidetään selviönä sitä, että pihaan laitetaan jonkinlainen valaistus, ja lukijan ohjaaminen aloitetaan tästä lähtöoletuksesta. Rakennustapaohjeen lukijaa veloitetaan ensiksi liittomuotoisella predikaatilla *tulee sovittaa*. Toinen velvoittava ilmaus on nesessiivirakenne *suunniteltava*, josta on jätetty pois olla- verbin muoto *on*. Esimerkkivirke on modaalisesti harmoninen, koska molemmat siinä esiintyvät modaali-ilmaukset toimivat samaan suuntaan eli molemmat ilmentävät pakkoa. Esimerkissä on myös toinen aineistoa hyvin kuvaava piirre eli naapureiden huomioiminen. Valaistuksen suunnittelun vaatimukseksi onkin annettu naapuriystävällisyys.

Jälkimmäisessä esimerkissä on kaksi eri suuntaan toimivaa modaalista ilmausta. Tällaista virkettä nimitetään modaalisesti epäharmoniseksi. Nämä ilmaisut ovat *voi vaikuttaa* ja *on huomioitava*. Ensimmäinen ilmaus *voi vaikuttaa* kertoo mahdollisuudesta. Jälkimmäinen ilmaisu on pakkoa ilmaiseva nesessiivirakenne. Jos tullaan siihen tulokseen, että liittymät vaikuttavat rakennusten sijoittamiseen, on liittymät otettava huomioon. Omien eli rakentajan liittymien lisäksi myös naapurin liittymien huomioiminen koetaan niin tärkeäksi, että siitä ilmoitetaan pakottavalla nesessiivirakenteella. Huomioimisen tapaa ei kuitenkaan selvitetä tarkemmin, ja rakentajan velvollisuus jää melko epämääräiseksi. Ehkä velvollisuuden määrääjä ei pidä tarpeellisena huomioimisen laadun selittämistä, koska pitää rakentajaa kykenevänä katsomaan rakennusten paikan niin, että ne eivät esimerkiksi peitä naapuriliittymän näkyvyyttä ja siten aiheuta vaaratilanteita naapuritontille tai sieltä pois ajettaessa.

Pakkojen ja velvollisuuksien yhteydessä velvoittajaa ja velvoituksen kohdetta ei yleensä tule ilmi. VISK:n (§ 1352, 1354) mukaan nollapersoona esiintyy yleisesti modaali-verbien yhteydessä ja nesessiivirakenteessa. Subjektittomat eli nollapersonaiset nesessiivirakenteet tulkitaan ihmistä koskevaksi aina, jos kontekstista

ei käy ilmi, että nollasubjektilla tarkoitetaan elotonta oliota. Nollapersoonaa käytetään aineistossa yleisesti. Seuraavat esimerkit kuvaavat sellaisia pakon ja velvollisuuden ilmaisuja, joissa ei suoraan sanota, ketä velvoitetaan.

- (41) Rakennusten perustaminen *tulee varmistaa* tonttikohtaisin pohjatutkimuksin. (S)

Esimerkkivirkkeessä (41) annetaan velvoite rakennusten perustamisen varmistamisesta. Virkkeessä ei käytetä suoranaista pakottavaa modaaliverbiä, vaan rakennetta *tulee varmistaa*. Virkkeessä ei myöskään suoraan sanota, että perustamiseen vaaditaan pohjatutkimuksia, jotka tulee tehdä jokaisella tontilla erikseen. Tällä suljetaan pois se, että pohjatutkimukset voitaisiin tehdä esimerkiksi kortteleittain. Virkkeessä käytetään nollapersoonaa eikä näin velvoiteta suoraan ketään varmistamaan perustamista. Nollapersoonalla on ilmeisesti haluttu välttää suoraa pakottamista, mikä olisi voinut olla tämän esimerkin suhteen parempi vaihtoehto. Jos esimerkkivirkkeessä lukisi suoraan, kenen mitäkin pitää tehdä, ei lukija jäisi epätietoiseksi. Nyt lukijalle saattaa herätä kysymyksiä siitä, miten pohjatutkimukset hoidetaan käytännössä, tarvitaanko työhön alan asiantuntijaa ja niin edelleen.

Seuraavassa esimerkissä ei käy ilmi pakottaja mutta siinä vedotaan asemakaavaan. Sekä edellisessä esimerkissä mainittu laki että seuraavan esimerkin asemakaava nostetaan tekstiin kirjoittuvaa ohjeen kirjoittajaa korkeammaksi auktoriteetiksi.

- (42) Asemakaavassa on annettu määräys autotallin ja varastorakennuksen rakentamisesta erillisenä ja, että jos auton säilytyspaikka rakennetaan katoksena päärakennuksen yhteyteen, *tulee rakentaa* erillinen varastorakennus. (S)

Esimerkissä viitataan asemakaavaan. Tämä paikan olosuhde nähdään ikään kuin auktoriteettina, jossa annettuja määräyksiä on toteltava. Määräyksestä poikkeaminen ei käy ehdoitta. Virkkeessä muistutetaan, että tontille *tulee rakentaa* erillinen varastorakennus, jos autokatos rakennetaan päärakennuksen yhteyteen. Esimerkki rakentaa rakennustapaohjeeseen kirjoittuvaa auktoriteettia sellaiseksi, jolla on valta antaa määräyksiä: tontilla on oltava vähintään kaksi rakennusta ja katollinen säilytyspaikka autolle. Auktoriteetilla on myös vaihtoehtojen antamisen

valtavaihtoehtoja: ohjeen vastaanottajalle jää valta päättää, onko päärakennuksen lisäksi rakennettava rakennus autotalli vai varasto.

Suvi Honkanen (2002: 147) muistuttaa, että viraston kirjeissä ei varauduta siihen, että ohjeita ei noudatettaisi. Rakennustapaohjeissa kuitenkin muistutetaan ohjeiden sitovuudesta. Näitä ilmauksia voidaan pitää modaalisisina, koska niiden tarkoituksena on vaikuttaa vastaanottajan käyttäytymiseen.

- (43) Ohje on Savonlinnan kaupungin tontin luovutuksessa rakentajaa ja tontin haltijaa *sitova*. (K)
- (44) Tontinluovutussopimuksessa *sitoudutaan* noudattamaan rakennustapaohjeita. (S)

Esimerkissä (43) rakentaja ja tontin haltijaa velvoitetaan määrittämällä ohjeen laatua adjektiivilla *sitova*. Jälkimmäisessä esimerkissä käytetään passiivimuotoista indikatiivia *sitoudutaan*. Edellisessä virkkeessä viitataan tontin luovutukseen ja jälkimmäisessä sopimukseen, joka velvoittaa ohjeisiin sitoutumisen. Sitoutumista ei esitetä vaihtoehtona vaan itsestään selvänä toimintana. Se myös koskee sekä rakentajaa että tontin haltijaa. Velvoittamissa esimerkeissä ei viitata siihen, keitä sopimuksen muut osapuolet ovat. Myöskään muiden osapuolten osuuteen ei viitata.

Määräysten eli pakon ja velvollisuuden antamisen suhteen tekstiin kirjoittuvat lukijan ja kirjoittajan roolit ovat lähtökohtaisesti eriarvoisessa asemassa. Velvoittaja asettaa itsensä sellaiseen asiantuntijan ja auktoriteetin asemaan, jolla on valtaa velvoittaa ja pakottaa. Samalla velvoittaja asettaa velvoitusten kohteen asemaan, jossa lukija asemoituu kykeneväksi toimimaan velvollisuuksien määräämällä tavalla.

Tutkimalleni aineistolle on ominaista, että pakkoa ilmaisevissa virkkeissä pakottaja häivytetään taustalle. Toinen pakon ilmaisuja kuvaava piirre on vetoaminen johonkin ulkopuoliseen auktoriteettiin. Näin on myös seuraavassa esimerkissä.

- (45) Maankäyttö- ja rakennuslain mukaan rakennushankkeeseen ryhtyvä tontinhaltija *on velvollinen* palkkaamaan itselleen pätevän pääsuunnittelijan. (K)

Esimerkissä (45) modaaliverbi korvataan predikatiivilla *velvollinen*. Rakennustapaohjeessa muistutetaan maankäyttö- ja rakennuslaista, jonka mukaan rakentajan pitää palkata itselleen pätevä pääsuunnittelija. Suunnitelmien hyväksyjän täytyy olla pätevä eli pääsuunnittelijaksi ei käy kuka vain. Esimerkkivirkkeessä viitataan ulkopuoliseen auktoriteettiin eli lakiin, minkä voi tulkita vahvistavan velvollisuuden ilmaisua. Velvollisuus kohdistuu esimerkissä rakennushankkeeseen ryhtyvään tontinhaltijaan. Haltijaan viitataan virkkeessä myöhemmin refleksiivipronominilla *itse*. Tällä toistolla painotetaan, ketä varten suunnittelija palkataan. Virkkeestä saa käsityksen, että kirjoittaja ajattelee tontinhaltijan parasta, suunnittelija palkataan rakentajaa varten, vaikkakin pääsuunnittelijan palkkaaminen on määrätty laissa. Esimerkistä on luettavissa myös se, että kirjoittaja mieltää tontinhaltijan rakentajaksi, eikä esimerkiksi vain tontin omistajaksi.

4.2 Neuvo

Natiivin kielenpuhujia käsittää neuvon sellaiseksi tiedoksi, jolla ajatellaan olevan kuulijalle jotain hyötyä. Neuvo onkin suositus tai mielipide siitä, miten toisen henkilön olisi neuvojan mielestä kannattavaa toimia. Neuvo voidaan mieltää myös keinoksi ja ratkaisuksi (Gummeruksen suuri suomen kielen sanakirja 2004). Neuvomisessa korostuu vastaanottajan näkökulma, koska neuvoja annetaan jollekin, jonka katsotaan tarvitsevan niitä. Seuraava taulukko erottelee rakennustapaohjeiden neuvomisen tavat ja määrät.

	Kurvinniemi (K)	Soukkajoki (S)	Yhteensä
suositella	9	17	26
olla & s. tai a.	3	20	23
muut verbit	0	12	12
Yhteensä	12	49	61

Taulukko 3. Neuvon ilmaisuuden rakenteet.

Rakennustapaohjeet eroavat toisistaan neuvomisen määrien ja tapojen osalta. Kuten taulukosta 3 käy ilmi, suosittelu on neuvomisen keinona on aineistossani keskeisessä asemassa. Sitä esiintyy Soukkajoen ohjeessa paljon eli 17 kertaa, mutta Kurvinniemen ohjeessa vain alle kymmenen kertaa. Neuvominen on kaiken kaikkiaan huomattavasti yleisempää Soukkajoen kuin Kurvinniemen rakennustapaohjeessa. Tämä epätasapaino tuo ohjeisiin mielenkiintoisen näkökulman, koska sen ansiosta voidaan tarkastella aineiston yhtäläisyyksiä ja eroja. Aineiston neuvot koskevat useimmiten pihaa ja tontin käyttöä. Ohjeissa on myös suosituksia, jotka koskevat rakennuksia. Suunnitteluprosessia koskevat neuvot ovat poikkeustapauksia.

Taulukosta 3 on luettavissa myös muut neuvomisen keinot. Olla-verbin ja substantiivin tai adjektiivin liitolla muodostettuja neuvoja on Kurvinniemen ohjeessa vain muutama, kun taas Soukkajoen aineistossa tällä tavalla rakennettuja neuvoja on 20. Muihin verbeihin olen laskenut muiden muassa tulla-verbin konditionaalilla *tulisi* muodostetut neuvot.

Suosittella-verbillä muodostetut neuvot ovat molemmissa rakennustapaohjeissa yleisin neuvomisen tapa. Tällaisia on Kurvinniemen ohjeessa 9 ja Soukkajoen ohjeessa 17. Seuraavat esimerkit ovat aineistolle tyypillisiä suositteltavia neuvoja.

- (45) *Suosittellemme* aitoja materiaaleja kuten poltettua kattotiiltä, betonikattotiiltä, kattohuopaa ja maalattua konesaumattua peltikattoa. (S)
- (46) Kadun reunaan on merkitty 5 metriä leveä istutettava alue, joka *suositellaan* istutettavaksi vapaamuotoisesti. (K)

Esimerkissä (45) suositellaan kattomateriaaliksi aitoja materiaaleja, joista annetaan myös esimerkkejä. Esimerkissä (46) suositetaan kadun reunaan jätetyn alueen istuttamista vapaamuotoisesti. 'Suosittelu' on systemis-funktionaalista näkökulmasta tarkasteltuna verbaalinen käyttäytymisen prosessi, jolla ehdotetaan jotain ja samalla pidetään toista vaihtoehtoa parempana kuin jotain toista.

Edellisen esimerkin prosessin kohteena ovat aidot materiaalit, joista annetaan myös esimerkkejä. Prosessin toimija käy selväksi predikaatista *suosittelemme*, johon on liitetty monikon ensimmäisen persoonan pääte *me*. Jälkimmäisessä esimerkklauseessa (48) jätetään ilmaisematta, kuka saa istuttaa alueen haluamallaan tavalla. Alue on prosessin kohde, jota tarkennetaan paikan olosuhteella *kadun reunaan*. Predikaattia *suositellaan* määrittää tavan olosuhde, joka kertoo millaista istuttamisen tapaa suositellaan. Soukkajoen ohjeessa tekijä on me-muotoinen yhdeksässä virkkeessä, kun suositella-verbillä rakennettuja virkkeitä on yhteensä 17. Kurvinniemen kaikissa neljässä virkkeessä, jotka on muodostettu verbillä *suositella*, predikaatti on passiivimuotoinen. Tämä kertoo neuvojista: Soukkajoen ohjeessa toimijaksi mielletään me, siis jokin joukko inhimillisiä olioita, kun taas Kurvinniemen ohjeessa neuvoja antaa jokin epämääräinen, kertomatta jätetty taho.

Aineistoille yhteisiä neuvomisen ilmaisussa käytettyjä rakenteita ovat myös predikatiiviset nesessiivirakenteet. Esimerkeissä (47), (48) ja (49) nesessiivisen liiton muodostavat *olla*-verbi ja adjektiivipredikatiivi.

- (47) Oman ja naapurin yksityisyyden vuoksi pääikkunoiden *on hyvä* avautua omalle tontille, puistoon tai kadulle päin eikä naapuritontille. (S)
- (48) Myös rakennusteknisesti *on viisainta* pysyä koetuissa ratkaisuissa. (S)
- (49) Jos kuitenkin päädytään yksikerroksiseen rakennukseen, *on siihen järkevää* tehdä esimerkiksi käyttöullakko, joka tarjoaa mahdollisuuden ottaa myöhemmin käyttöön jäljelle jäävä rakennusoikeus. (K)

Edellä esitetyissä esimerkeissä kerrotaan selvästi, miksi kannattaa toimia virkkeessä esitetyllä tavalla. Olla-verbillä muodostettuja virkkeitä pidetään systeemifunktionaalisessa ajattelutavassa relationaalisina prosesseina, joiden tehtävänä on luokitella asioita. Relatiivisen prosessin tyypillisin tunnusmerkki on olla-verbi. Esimerkissä (49) kerrotaan, miksi pääikkunoiden *on hyvä* avautua omalle tontille. Seuraavassa esimerkissä muistutetaan, että *on viisainta* pysyä vanhoissa ratkaisuissa. Viimeisessä esimerkissä neuvotaan, että yksikerroksiseen rakennukseen *on järkevää* tehdä käyttöullakko mahdollista myöhempää käyttöä varten.

Esimerkkilauseiden relationaalisten prosessien kohteita ovat pääikkunat, ratkaisut ja käyttöuullakko. Näiden kohteiden hyvyttä perustellaan syyn olosuhteella. Ensimmäisessä esimerkissä syyn olosuhteena on oma ja naapurin yksityisyys. Keskimmäisessä virkkeessä ratkaisun viisautta perustellaan sillä, että ratkaisut ovat jo koettuja. Jälkimmäisen esimerkin syyn olosuhde on mahdollisuus ottaa myöhemmin käyttöön jäljelle jäävä rakennusoikeus. Virkkeistä ei käy selville, kenen mielestä ratkaisut ovat hyviä, viisaita tai järkeviä. Vain ensimmäisestä esimerkkivirkkeestä voi päätellä, kenen on hyvä suunnata ikkunat omalle tontille. Neuvosta käy ilmi, että siinä ajatellaan tulevien ikkunoiden sisällä asuvan ja naapurin yksityisyyttä.

Edellä esitettyjen esimerkkien perusteella ohjeisiin kirjoittuu asiantuntija, jolla on kokemusta. Tämä tulee ilmi esimerkin (48) koetuista ratkaisuksista. Samalla kun asiantuntija perustelee neuvojaan aikaisemmalla kokemuksella, katsoo hän myös tulevaisuuteen suosittelemalla myöhemmin käyttöön otettavaa tilaa esimerkissä (49). Esimerkin (47) perusteella kirjoittajalla on lukijaan myös huolehtiva asenne. Kirjoittaja ajattelee lukijan lisäksi myös lukijan naapurin yksityisyyttä. Ohjeiden neuvova asiantuntija asettaa tekstiin kirjoittuvan lukijan neuvottavan asemaan. Lukijaa pidetään neuvoja tarvitsevana.

Soukkajoen rakennustapaohjeessa on neuvoja, jotka on muodostettu olla-verbin ja substantiivi syyn liitolla, kuten seuraavassa esimerkissä (50). Tällaisia rakenteita on Soukkajoen ohjeissa ja neuvoissa 15 virkkeessä. Näiden lisäksi Soukkajoen ohjeessa neuvoja annetaan kannattaa-verbin avulla, kuten esimerkissä (51). Verbiä *kannattaa* ei käytetä Kurvinniemen ohjeessa lainkaan.

- (50) Kaikenlaisia muotioikkuja *on syytä* välttää sekä värityksessä että muodoissa, ne vain vaikuttavat kummallisilta vuosien kuluttua. (S)
- (51) Kasvillisuuden suunnittelun lähtökohtana on pihan tavoiteltu luonne ja olemassa oleva kasvillisuus, siksi rakennuspaikoilla *kannattaa* säilyttää aina tervettä ja elinvoimaista kasvillisuutta, joka liittyy rakennetun ympäristön luonnonympäristöön. (S)

Ensimmäisessä esimerkissä käytetään modaalista rakennetta *on syytä*. Tällä rakenteella kehoitetaan välttämään muotioikkuja. Kehotus kattaa sekä värityksen että muodon. Selitys tälle neuvoille annetaan viittaamalla tulevaisuuteen vuosien päähän. 'Välttäminen' on käyttäytymisen prosessi, joka sijoittuu Hallidayn luokittelussa mentaalisen ja materiaalisen prosessin välimaastoon.

Esimerkistä ei käy selville, kuka tietää, miltä tämän hetken muotioikut näyttävät vuosien kuluttua eikä myöskään sitä, kenen mielestä lopputulos näyttää juuri kummalliselta. Muotioikkujen näyttäminen kummalliselta kerrotaan totuutena käyttämällä indikatiivia *vaikuttavat*, eikä lauseeseen kirjoitu epävarmuutta, kuten kävisi, jos indikatiivin sijasta käytettäisiin konditionaalina. 'Vaikuttaa' on relationaalinen prosessi, joka luokittelee muotioikkuja. Prosessiin liittyy ajan olosuhde *vuosien kuluttua*. Virkkeestä ei myöskään käy ilmi neuvon kohde eli se, kenen on syytä välttää muotioikkuja.

Jälkimmäisessä esimerkissä neuvo muodostetaan käyttämällä *kannattaa*-verbiä. *Kannattaa* on tyypillinen praktinen verbi (ks. esim. VISK § 1555). Sillä muodostetuissa neuvoissa pyritään pääsemään johonkin tavoitteeseen. Systemis-funktionaalisen kieliopin jaottelun mukaan *kannattaa* voidaan luokitella lähinnä käyttäytymisen prosessiksi. Esimerkissä (x) tavoitteeksi on kerrottu rakennetun ympäristön liittäminen luonnonympäristöön. Jotta tavoitteeseen päästäisiin, rakennuspaikoilla kannattaa säilyttää tervettä kasvillisuutta. Tässä esimerkkivirkkeessä ei ilmaista prosessin toimijaa eli sitä, kuka kannattaa kasvillisuuden säilyttämistä. Heikki Kangasniemen (1992: 134) mukaan neuvoihin liittyy oletus, jonka mukaan neuvon noudattaminen olisi hyödyllistä neuvon vastaanottajalle. *Kannattaa*-verbin käytöstä voi päätellä, että neuvon noudattaminen olisi kannattavaa juuri sille, jolle neuvo annetaan. Esimerkissä käytetään nollapersoonaa eikä neuvon saajaa osoiteta tarkemmin nimittämällä vastaanottajaa esimerkiksi rakentajaksi tai tontin haltijaksi.

Suvi Honkanen (2002: 144) luokittelee *tulla*-verbin konditionaalina välttämättömyyttä ilmaisevaksi muodoksi. Honkasesta poiketen luokittelen konditionaalimuotoiset välttämättömyyden osoitukset neuvoiksi. Erottelu on kuitenkin kuin veteen piirretty

viiva, ja sen vuoksi kiinnitän huomiota tapauskohtaisesti predikaatin moduksen lisäksi koko lauseeseen ja sen mahdollisiin muihin modaalisiin aineksiin. Pääasiassa tukeudun VISK:n näkemykseen konditionaalille ominaisesta luonteesta. VISK:n (§ 1592) mukaan konditionaali on suunnittelemisen, ennustamisen ja kuvittelun modus. Konditionaali nähdään yhtenä mahdollisuutena ajateltavissa olevista vaihtoehdoista. Seuraavassa esimerkissä neuvo on muodostettu konditionaalilla *tulisi*.

- (52) Laatikoiden ulkonäkö vaikuttaa katukuvaan, siksi niiden värissä ja mallissa *tulisi* pyrkiä yhtenäisyyteen kaduittain tai ainakin laatikkoryhmittäin. (S)

Konditionaalimuodon käyttö esimerkissä (52) antaa ymmärtää, että laatikoiden yhtenäisyys on vain suositus, johon *tulisi* pyrkiä. Esimerkkivirkkeessä kuitenkin annetaan lisätietoja siitä, että yhtenäisyyteen lasketaan kuuluvaksi sekä laatikon väri että malli. Esimerkkilauseen voi ymmärtää konditionaalista *tulisi*-predikaatista huolimatta pakon ilmaisuksi, koska yhteneväisyyden tulisi toteutua kaduittain tai ainakin laatikkoryhmittäin. Se, koska *tulla*-verbillä muodostetut lauseet luokitellaan pakoiksi ja *tulisi*-muodolla muodostetut neuvoiksi, on tapauskohtaista, kuten edellisestäkin esimerkistä voi huomata. Systemis-funktionaalisen kieliopin mukaan indikatiivimuotoiset modukset liittyvät ideationaaliseen metafunktiioon. Muut modukset eli imperatiivi, konditionaali ja potentiaali kuuluvat interpersoonaisuuteen.

Minna Sääskilähti (2009: 187) huomauttaa, että nesessiivirakenteita voidaan muunnella monin tavoin esimerkiksi konditionaalilla tai sanomaa vahventavilla tai lieventävillä adverbeilla. Kaikki konditionaalimuotoisella predikaatilla muodostetut modaali-ilmaukset eivät ilmaise vain välttämättömyyttä tai vain pelkästään neuvoa vaan pikemminkin jotain näiden väliltä. Esimerkissä (55) käytetään konditionaalia.

- (53) Korttelissa 69 julkisivuväryitys *tulisi* olla soveltuva ympäristön rakennettuun ympäristöön, jossa värytyksenä on käytetty vaalean vihreää ja sinistä. Julkisivuväri *tulisi* olla kuitenkin sävyltään lämpöinen. (S)

Esimerkissä (53) on kaksi virkettä, jotka esiintyvät Soukkajoen rakennustapaohjeessa esimerkin tavoin peräkkäin. Toisin kuin esimerkeissä yleensä, olen ottanut esimerkkiin yhden sijasta kaksi virkettä, koska katson niillä molemmilla olevan samansuuntaista

modaalista arvoa. Jälkimmäinen virke myös vaikuttaa siihen, kuinka edellinen virke tulkitaan.

Esimerkkivirkkeiden prosessit ovat relationaalisia eli luokittelevia. Ne luokittelevat eli identifioivat julkisivuväritystä, jonka tulisi soveltua rakennettuun ympäristöön ja olla sävyltään lämpöinen. Esimerkissä ei suoraan sanota, pitääkö kortteliin 69 rakentuvan talon olla vihreä tai sininen. Jos mainitut värit ovat vaatimuksia, eikä muun värisiä taloja sallita, virkkeen voisi muodostaa toisin niin, ettei lukijalle jäisi väärin ymmärtämisen mahdollisuutta. Yksiselitteinen rakenne olisi esimerkiksi nesessiivirakenne: *”Julkisivuväritys on oltava lämpimänsävyinen vaalean vihreä tai sininen.”* Esimerkissä kerrotaan, että julkisivuväritys tulisi olla soveltuva rakennettuun ympäristöön. Epäselväksi jää, voisiko esimerkiksi harmaa tai kylmä sininen soveltua korttelin ympäristöön. Jälkimmäisessä virkkeessä suositellaan kuitenkin lämpöistä sävyä.

Suvi Honkanen muistuttaa (2002: 147), että viittaukset negatiivisiin sanktioihin ovat harvinaisia ryhmäkirjeissä. Rakennustapaohjetta voi verrata ryhmäkirjeeseen, koska sellainen lähetetään kaikille, jotka aikovat rakentaa kaavoitetulle alueella. Aineistossani ei varauduta mitenkään siihen, että ohjeita ei noudatettaisi eikä mahdollisiin tottelemattomuudesta johtuviin seurauksiin viitata ollenkaan. Näin ollen esimerkin (55) kohdalla ei viitata siihen, mitä mahdollisesti tapahtuisi, jos julkisivuväritys ei olisikaan soveltuva. Esimerkistä (53) ei käy ilmi, kuka määrittelee, millainen on soveltuva julkisivuväri. Myös vastaanottaja on häivytetty, eikä ohjeen lukijaa puhutella millään tavalla.

Esimerkki (53) kuvaa tekstin auktoriteettia, joka sanelee julkisivuvärityksen ehdot. Näin lukijalta viedään mahdollisuus valita kaikista väreistä mieleisensä. Auktoriteetti ei epäile asemaansa eikä lukijan tottelemista, koska tekstissä ei viitata mahdollisiin tottelemattomuudesta johtuviin sanktioihin. Tämä viittaamattomuus on molempia rakennustapaohjeita kuvaava piirre.

4.3 Lupa

Suomea äidinkielenään puhuva käsittää luvan kaksinapaiseksi. Yhtäältä lupa käsitetään sallimukseksi, joka annetaan jollekin. Toisaalta, kun jollakulla on lupa tehdä jotain, tekeminen ei ole kiellettyä. Sanakirja (Gummeruksen suuri suomen kielen sanakirja 2004) määrittelee luvan ensisijaisesti jollekulle annetuksi suostumukseksi tehdä jotain. Näin lupaaminen on vuorovaikutuksellista: siihen osallistuu joku, joka tarvitsee luvan ja joku, joka luvan antaa.

Molemmat rakennustapaohjeet sisältävät lupauksia. Lupien määriä ja rakentumista kuvaa taulukko 4.

	Kurvinniemi (K)	Soukkajoki (S)	Yhteensä
voida	7	7	14
saada	1	4	5
sallia	2	2	4
muu	1	1	2
Yhteensä	11	14	25

Taulukko 4. Luvan ilmaisen rakentuminen.

Taulukon 4 mukaan yleisimmät lupaamisessa käytetyt verbit ovat *voida*, *saada* ja *sallia*. Ne yhdessä muodostavat suurimman osan aineiston luvista. Muuhun tapaan kuuluu esimerkiksi adjektiivi *vapaa* ja verbi *mahdollistaa*. Lupaamisen määrien suhteen ohjeet ovat melko samanlaisia, Kurvinniemen ohjeessa on vain 3 lupaa vähemmän kuin Soukkajoen ohjeessa.

Verbi *voida* on yksi keskeisimmistä modaaliverbeistä (VISK § 1352). Voida-verbillä ilmaistuja lupia on ohjeissa yhtä paljon eli 7 molemmissa. Seuraavat esimerkit ovat tyypillisiä ohjeissa olevia lupia. Luvat ovat vain harvoissa tapauksissa pelkkiä lupia tai

mahdollisuuksien osoituksia. Seuraavat esimerkit kuvaavat lupia, joihin liittyy neuvoja ja suosituksia.

- (54) Sivurakennuksessa *voi* hyvin *olla* ja usein *on syytäkin olla* matalampi kattokaltevuus kuin päärakennuksessa ja sen katon harjan suunta *voi olla* toinen kuin päärakennuksessa, pääosalla tonteilla se on *määrätty*.
(S)
- (55) Ajoneuvoliittymän *voi tehdä* enintään 6 metriä leveäksi ja muutoin tontti *kehotetaan* aitaamaan ja istuttamaan pensasaidoin katua vasten.
(S)

Esimerkissä (54) kerrotaan, että katon *voi* rakentaa matalammalle kuin päärakennuksessa. Tähän lupaan lisätään suositus käyttämällä rakennetta *on syytä*. Samalla muistutetaan, että päärakennuksen harjan suunta on osalla tonteista määrätty. 'Määrätä' on verbaalinen prosessi, joka esimerkissä on passiivimuotoinen. Siitä ei siis käy ilmi, kuka määrää, vaan katon harjan suunta kerrotaan tosiasiana: näillä tonteilla talo rakennetaan niin, että harja tulee tiettyyn suuntaan. Määräämisen kohteeksi nousee katon harjan suunta.

Esimerkissä (55) lupa jää minimaaliseksi, vaikka siinä käytetäänkin verbiä *voida*, koska voidaan pitää itsestään selvänä sitä, että jokaiselle tontille tarvitaan ajoneuvoliittymä. Virkkeessä voisi yhtä hyvin käyttää verbiä *saada* kuvaamaan sitä, että ajoneuvoliittymä saa olla enintään kuusi metriä leveä. Esimerkissä kehotetaan aitaamaan tai istuttamaan pensasaidalla kadun puoleinen osa tontista. Tässä kohdin ei olekaan kysymys kieltämisestä vaan suosituksesta. Esimerkistä ei käy esille, kuka leveyden määrää tai kuka kieltää rakentamasta kuutta metriä leveämpää liittymää ja suositus *kehotetaan* ilmaistaan passiivilla. Näin lukijalle ei käy selväksi, pitääkö katua vasten istuttaa aita vai ei, onko istuttaminen pakollista vai täysin lukijan itsensä päätettävissä. Kehottaminen on kuin vihje, jota voi noudattaa tai sitten ei. Lukijalle jää valta päättää istuttaako aita vai ei ja totteleeko kirjoittajan kehotusta vai ei. Tässä kohdin neuvot eroavat pakoista: edellisistä voi ottaa oppia mutta jälkimmäisiä on pakko totella.

Lupiin liitetyt ehdot ja velvollisuudet ovat ominainen piirre voida-verbillä muodostetuille luvuille. Seuraavat esimerkit kuvaavat aineistolle tyypillisiä lupia.

- (56) Pääovien ja autotallin oven värit *voivat* poiketa muiden lisäosien värityksestä, mutta niiden pitää sopia julkisivun yleisväritykseen. (K)
- (57) Jäteastiat *voidaan* tehdä myös yhteisesti rajanaapurin tai naapureiden kanssa sovittavaan paikkaan kaupungin suostumuksella. (K)
- (58) Säännöksestä *voidaan* poiketa, mikäli energia- ja puhelinlaitokset antavat siihen suostumuksensa. (S)

Esimerkissä (56) annetaan lupa siihen, että kaikkien ovien ei tarvitse olla muiden lisäosien värisiä. Lauseessa käytetään velvoittavaa modaaliverbiä *pitää* muistuttamaan, että ovien tulee joka tapauksessa sopia julkisivun väreihin. Huomion arvoista on, että julkisivuun sopimista vaaditaan pakolla mutta poikkeus ilmaistaan mahdollisuudella. Näin julkisivun tärkeys korostuu entisestään [vrt. esim. (21) s. 32.]

Keskimmäisessä esimerkissä lupa jäteastioiden sijoittamisesta ilmaistaan verbillä *voida*. Yhteisten jäteastioiden paikasta on kuitenkin sovittava ensin naapureiden kanssa ja sitten kysyttävä kaupungilta suostumus. Velvollisuutta kaupungilta kysymiseen ei kerrota suoraan vaan siitä ilmoitetaan tavan olosuhteella *suostumuksella*. Suostumuksen mahdolliseksi antajaksi ilmoitetaan kaupunki eikä suoraan ilmoiteta, keltä tai mistä kaupungin virastosta asiaa voisi kysyä. Tällaisella personifikaatiolla eli elottoman elollistamisella suostumuksen antaja häivytetään tekstistä.

Samanlainen suostujan häivyttäminen on havaittavissa jälkimmäisestä esimerkistä (60). Virkkeessä on kuitenkin selvennetty tarkemmin, mistä suostumusta kannattaa kysyä. Tässäkin esimerkissä mahdollisuutta poiketa säännöksestä rajataan ehdolla: säännöksestä *voidaan* poiketa, mikäli se sopii energia- ja puhelinlaitoksille. Esimerkeistä voi huomata, kuinka luvan antajat rajataan tekstin ulkopuolelle eli mahdollisiksi luvan epääjiksi asetetaan virastot sekä kaupunki. Tässä roolien näkyvyydessä on huomattava ero suositteluihin, joissa usein käytetään predikatiivin passiivin sijaan aktiivia ja monikon ensimmäistä persoonaa eli *me suosittelemme*.

Seuraavissa esimerkeissä luvan yhteydessä ei esitetä ehtoja vaan selityksiä. Tämäkin on aineistojen lupia kuvaava piirre.

- (59) Käytännössä määräys tarkoittaa, että esimerkiksi 21 %:n määräyksellä 1240 m² tontista *voi* käyttää rakentamiseen 260,4 m². (S)
- (60) Vaikka julkisivumateriaali ja pintojen käsittelyn yhdenmukaisuus luovat kaupunkikuvaan yhtenäisyyttä, *voi* alueen ulkoseinämateriaali vaihdella. (S)

Ensiksi esitetty esimerkki (59) selittää, mitä määräys käytännössä tarkoittaa. Virkkeen mukaan se ei tarkoita, että 21 %:n määräyksellä olisi pakko käyttää tietty määrä neliöitä rakentamiseen. Sitä ei myöskään suositella, vaan käytettävissä olevien neliöiden määrä kerrotaan mahdollisuutena. Neliöiden määrän yläraja on kerrottu modaalisella predikaatilla *voi*. Esimerkissä viitataan määräykseen. Tällä kertaa määräävänä auktoriteettina ei esiinny esimerkiksi rakennusvirasto tai kaupunki, koska määräyksen takana oleva taho on häivytetty esimerkistä kokonaan.

Esimerkissä (60) käytetään modaaliverbiä *voida*, mikä antaa luvan siihen, että alueen ulkoseinien materiaalit voivat vaihdella. Virkkeen pää- ja sivulauseen välillä vallitsee konsessiivinen suhde. Adverbiaalikonjunktioilla *vaikka* alkava sivulause implikoi sitä, että negatiivinen päälause olisi odotuksenmukaisempi kuin positiivinen. (VISK § 1139, 1114.) Virkkeen voisi muotoilla niin, että *Alueen ulkoseinämateriaali voi vaihdella siitäkkin huolimatta, että julkisivumateriaali ja pintojen yhdenmukaisuus luovat kaupunkikuvaan yhtenäisyyttä*. Esimerkkivirkkeestä ei käy selville, kuka tai mikä taho joustaa yhtenäisyyden tavoitteestaan niin paljon, että luvan materiaalien vaihtuvuuteen. Koska materiaaleja voi vaihdella kaikesta huolimatta, voidaan päätellä, että yhteneväinen kaupunkikuva olisi tavoite ja vaihtelu poikkeus.

Kummassakaan esimerkkivirkkeessä ei käy ilmi, keneen lupaukset kohdistuvat. Esimerkeissä käytettävät predikaatit *voi käyttää* ja *voi vaihdella* jäävät melko abstrakteiksi, kun niitä vertaa muihin mahdollisiin verbeihin. Esimerkeissä ei käytetä rakentamiseen ja sitä kautta rakentajaan viittaavia verbejä, kuten *rakentaa* ja *maalata*. Tällaisten verbien käyttö implikoi jotakuta rakentamaan ja maalaamaan. Edellisestä esimerkistä ei käy ilmi, kuka voi käyttää tontista tietyn neliömäärän, ja jälkimmäisen esimerkin päälauseessa subjekti on ulkoseinämateriaali, joka voi vaihdella.

Moniin aineistossa esiintyviin lupiin liittyy lupaa rajaava velvoite tai kielto. Poikkeuksena tästä on Kurvinniemen rakennustapaohjeessa käytetty adjektiivipredikaatiivi *vapaa*. Tällainen on alla esitetyssä esimerkissä (61). Esimerkki (62) kuvaa tilannetta, jossa lukijalle annetaan luvan lisäksi vaihtoehtoja.

(61) Lämmitystapa on vapaa. (K)

(62) Julkisivumateriaalina *voi olla* sekä kiviaines että puu. (S)

Esimerkissä (61) käytetään relationaalista prosessia, joka luokittelee asioita. Tässä tapauksessa lämmitystapa luokitellaan vapaaksi. Missään ei ilmoiteta, että jokaisessa asunnossa täytyy olla jokin lämmitys. Todennäköisesti kirjoittaja pitää asiaa itsestään selvänä: rakentaja tietää aivan hyvin, että talossa tarvitaan lämmitys. Tätä tulkintaa tukee lauseen indikaatiivimuotoinen predikaatti *on*. Rakentajaa ei velvoiteta valitsemaan mitään tiettyä lämmitystapaa käyttämällä esimerkiksi imperatiivia tai nesessiivirakennetta.

Esimerkki kuvastaa myös kirjoittajan suhtautumista vastaanottajaan: Lukijalle ei suoraan ilmoiteta, että hän saa valita mieleisensä lämmitystavan käyttämällä esimerkiksi verbiä *valita*. Esimerkki poikkeaa ohjeiden yleisestä lupien linjasta, koska virkkeessä jätetään valinnan vapaus kokonaan rakentajalle, vaikka sitä ei suoraan ilmaistakaan.

Esimerkissä (62) rakentajalle annetaan vaihtoehtoja, joista ei ole pakko valita vain toista vaan julkisivumateriaalina voidaan käyttää kiviainesta ja puuta. Edellä olevat esimerkit ovat mahdollisuuksia, joita tekstissä ei rajoiteta eikä niille aseteta ehtoja. Tällaiset ehdottomat luvat ja mahdollisuudet ovat poikkeuksia niiden lupien joukossa, joihin liittyy kieltoja, velvollisuuksia tai suostumuksia.

Yleisimpien modaaliverbien ohella käytetään verbiä *mahdollistaa* ja rakennetta *on mahdollisuus* osoittamassa lupaa ja sitä kautta mahdollisuutta. Tällaiset rakenteet esiintyvät vain Soukkajoen rakennustapaohjeessa.

(63) Kaavamääräys mahdollistaa toteuttamaan tontille omakotitalon, paritalon tai pienen rivitalon. (S)

- (64) Postista on mahdollisuus ostaa postilaatikoita ja laatikkotelineitä paikalleen asennettuina. (S)

Esimerkeissä annetaan implisiittisesti lupa erilaisten talojen toteuttamiseen ja postilaatikoiden ostamiseen postista. Eksplisiittisesti luvan sijasta annetaan mahdollisuus. Lauseessa ei suoraan sanota, että tontille saa rakentaa talon, vaan siinä kerrotaan kaavamääräyksestä, joka mahdollistaa talojen toteutuksen. Jälkimmäisessä esimerkissä kerrotaan mahdollisuudesta ostaa postilaatikoita asennettuna. Esimerkkiä voidaan pitää enemmän neuvona kuin suorana mahdollisuutena. Kummassakaan esimerkissä ei kerrota, kuka voi toteuttaa omakotitalon tai ostaa laatikoita asennettuna. Lauseista ei myöskään käy ilmi inhimillistä luvan ja mahdollisuuden antajaa luvan. Elollisen subjektin sijaan esimerkin (63) subjektina on kaavamääräys, joka mahdollistaa toteutukset.

Heikki Kangasniemi (1992: 90) muistuttaa, että laajasti ajateltuna kaikki, mitä ei ole suoraan kielletty, on luvallista. Rakennustapaohjeissa verbeillä ilmaistuja lupia rajoitetaan jollain tavoin, tyypillisimmin määrän ilmauksilla. Näin on myös esimerkeissä (64) ja (65).

- (64) Rakennus *saa olla enintään* 10 m². (S)
- (65) Ikkunalyhtyjä tai parvekeulokkeita *sallitaan* kaksi katon lapetta kohden. (K)

Esimerkissä (64) rakennuksen kokoa rajoitetaan määrän olosuhdetta kuvaavalla adverbiaalilla *enintään*. Esimerkkiin ei kirjoitu suoraa kieltoa, koska lupaa rajoitetaan adverbiaalilla. Sitä käyttämällä kielletään kymmentä neliometriä suuremmat rakennukset.

Esimerkissä (65) ei kiellätä ikkunalyhtyjien tai parvekeulokkeiden rakentamista vaan niiden rakentamiselle annetaan implisiittisesti lupa käyttämällä predikaattia *sallitaan*. Passiivimuotoinen *sallitaan* jättää taustalle toimijan eli sen, joka sallii ulokkeita kaksi lapetta kohden. Esimerkki sisältää myös implisiittisen kiellon: ulokkeita ja ikkunalyhtyjä ei saa rakentaa kahta enempää yhdelle katon lappeelle.

Kummastakaan esimerkistä ei käy ilmi, kuka rajoittaa rakennuksen kokoa ja kuka sallii ulokkeiden ja lyhtyjien rakentamisen. Osmo Ikolan (2001: 56) mukaan passiivi ilmoittaa tekijäksi jonkun epämääräisen persoonan. Sallimista ja lupaamista voidaan pitää käyttäytymisen prosesseina. Niillä on myös verbaalisen prosessin ominaisuus: salliminen sanotaan ohjeessa. Rakennustapaohjeista luettavissa olevat sallimiset ja saamiset vaikuttavat lukijan käyttäytymiseen.

4.4 Kielto

Natiivi kielenpuhuja ymmärtää kiellon käskyksi, johon on lisätty ei-sana. Kielto käsitetään estämiseksi: Näin ei saa tehdä, tämä on kiellettyä. Myös kieltäminen on vuorovaikutuksellista toimintaa, sehän on jonkun tahon antama käsky olla tekemättä jotain.

Aineistossa kieltojen osuus modaalisista ilmaisuista on pieni. Rakennustapaohjeiden modaali-ilmausujen yhteenlaskettu määrä on 119, josta kieltoja on 20. Kieltoja ilmaistaan eri tavoin. Nämä tavat ja niiden määrät selkenevät taulukosta 5.

	Kurvinniemi (K)	Soukkajoki (S)	Yhteensä
ei saa	8	6	14
ei sallita	4	0	4
ei tule	1	0	1
ei voi	0	1	1
Yhteensä	13	7	20

Taulukko 5. Kiellon ilmaisun rakenteet.

Heikki Kangasniemen (1992: 121) luokittelussa vahvimpana kiellon muotona pidetään verbin *saada* kielteistä muotoa. Aineistossani kiellot ilmaistaankin useimmin

käyttämällä rakenteita *ei saa* ja *ei sallita*, mikä tulee ilmi edellä esitetystä taulukosta 5. Verbin *voida* kielteistä muotoa käytetään kerran Soukkajoen ohjeessa ja rakennetta *ei tule* kerran Kurvinniemin ohjeessa. Alla olevat esimerkit ovat tyypillisiä aineistossa olevia kieltoja.

(66) Eristelevyt eivät saa peittää liittymiä. (S)

(67) Korkeita sokkeleita ei sallita. (K)

Kummassakaan esimerkissä ei tule ilmi kieltäjää eikä sitä, jota kielto koskee. Edellisessä esimerkissä muistutetaan, että eristelevyt eivät saa peittää liittymiä. Virkkeen prosessi on materiaallinen *ei saa peittää*. Esimerkki on muotoiltu niin, että siinä ei suoraan kielletä rakentajaa, vaan prosessin toimijaksi on nostettu eristelevyt. Prosessin kohteena ovat liittymät. Esimerkkiin ei kirjoitu prosessin olosuhteita, kuten syytä tai tapaa.

Jälkimmäisessä lauseessa asia ilmoitetaan yleisenä totuutena ilman perusteluja – korkeita sokkeleita ei vain sallita. Kirjoittajan mielipide kirjoittuu tekstiin yleisenä totuutena. Verbin *sallia* muodostamaa prosessia voidaan pitää materiaalisena. Prosessiin ei kirjoitu olosuhteita eikä toimijaa. Prosessin kohteena on eloton *sokkelit*.

Tutkimilleni rakennustapaohjeille on tyypillistä, että kielto esitetään perustelujen kera. Tämä tapa näkyy esimerkissä (68). Esimerkistä huomattava tapa esittää perusteluja eroaa edellisten esimerkkien kaltaisista lauseista, koska niissä ei esitetty perusteluja.

(68) Tonttien rajaamista näkyvillä rakenteilla esim. lauta tms. aidoilla *ei sallita*, koska tontit ovat kapeat ja vinot, niin aidat *eivät sovi* maisemakuvaan. (K)

Esimerkissä (68) on käyttäjän mielipide aitojen sopimisesta maisemakuvaan. Käyttämisen ja verbaalisuuden väliin sijoittuvaan prosessiin 'sallia' ei liity toimijaa eli sitä, joka ei salli raja-aitoja. Prosessin kohteena on *rajaaminen*. Prosessiin liittyy syyn olosuhde, joka alkaa esimerkissä konjunktiolla koska. Syyn olosuhde voidaan ymmärtää myös selityksenä siitä, miksi aitoja ei sallita.

Esimerkissä (68) on toinenkin prosessi, mutta sitä ei voida pitää lauseyhteydessään pitää materiaalisena prosessina: 'sopia' olisi materiaallinen prosessi, jos kyse olisi konkreettisesta sopimisesta eli mahtumisesta. Esimerkin prosessia *ei sovi* voi pitää lähinnä relationaalisena prosessina, jolla toimija luokittelee, mikä on sopivaa ja mikä ei. Prosessin kohteena eli sinä, mikä ei sovi, on *aidat*. Prosessiin liittyy myös paikan olosuhde *maisemakuva*. Prosessissa ei ilmene luokittelevaa toimijaa. Kyseessä on SF-kieliopin mukainen kieliopillinen metafora, jossa tekstiin on ujutettu mielipide aivan kuin se olisi yleinen totuus. Koska prosessissa ei ole toimijaa, ei voida esittää kysymystä siitä, kenen mielestä *aidat* eivät sovi kapeiden ja vinojen tonttien ympärille. Tässä kohdin kirjoittaja asettuu auktoriteetiksi kieliopillisen metaforan kautta. Hän asettaa itsenä asemaan, josta käsin voi sanoa, mikä sopii maisemakuvaan ja mikä ei. Näin kirjoittaja käyttää mielipidettään kiellon perusteluna.

Aineistossani kieltoihin liittyy yleisinä totuuksina esitettyjen kieltojen lisäksi myös praktisena välttämättömyytenä esitettyjä kieltoja, kuten esimerkissä (73). Näissä tapauksissa kiellolla on jokin tarkoitus, joka kerrotaan kiellon yhteydessä.

- (69) Autotallia tai katosta *ei saa* sijoittaa korkeudeltaan liian ylös jotta sinne on helppo ajaa. (S)

Esimerkissä (69) kielletään autotallien sijoittaminen liian ylös. Virkkeessä on materiaallinen prosessi 'sijoittaa'. Sen kohteena on autotalli tai katos. Prosessiin liittyvät olosuhteet ovat paikan olosuhde *liian ylös* ja syyn olosuhde jotta *sinne on helppo ajaa*, jonka tehtävänä on selittää annettua kieltoa. Aineistolle tyypilliseen tapaan prosessin toimijaa ei nimetä suoraan, vaan virkkeessä käytetään nollapersoonaa. Esimerkki lähentelee VISK:n (§ 1555) mainitsemaa arkipäätelyyn perustuvaa praktista välttämättömyyttä.

Esimerkin kiellon voisi lukea myös ohjeeksi, ainakin jos se olisi kirjoitettu myönteiseen muotoon: Autotalli kannattaa sijoittaa tarpeeksi alas, jotta sinne olisi helppo ajaa. Tässäkään esimerkissä ei käy ilmi kiellon antaja eli se, kuka määrää autotallin paikan. Myös se, kenen sinne on helppo ajaa, jää epäselväksi. Tässä tapauksessa on kuitenkin syytä olettaa, että ajajaksi ajatellaan talon tulevaa asukasta.

Kurvinniemen ja Soukkajoen rakennustapaohjeet ovat kieltojen osalta melko samanlaiset. Molemmissa ohjeissa on suhteellisen vähän kieltoja. Kieltäjiä ja kiellettäviä ei ole eksplisiittisesti osoitettavissa kummassakaan aineistossa. Soukkajoen aineiston kielloissa on yksi virke, jossa vedotaan asemakaavaan.

- (70) Asemakaavan mukaan asuinhuoneen pääikkunaa *ei saa* sijoittaa neljää metriä lähemmäksi naapuritontin rajaa. (S)

Asemakaavan mainitseminen ei ole ymmärtämisen kannalta pakollinen osa virkettä. Asemakaava ei ole materiaalsen prosessin toimija vaan lähinnä syyhyn verrattava olosuhde: asuinhuoneen pääikkunaa ei saa sijoittaa neljää metriä lähemmäksi naapuria, koska asemakaavassa sanotaan niin. Esimerkissä asemakaava tuodaan esille auktoriteettina, joka määrää pääikkunan paikan ja kieltää sijoittamasta sitä liian lähelle naapuritontin rajaa.

Rakennustapaohjeissa on selittävien kieltojen lisäksi myös ehdottomia kieltoja. Niissä ei ole syitä, selityksiä eikä vaihtoehtoja.

- (71) Taitekattoista (=Mansardikatto) *ei saa rakentaa*. (S)

- (72) Myöskään venevajojen rakentamista *ei sallita*. (K)

Edellä esitettyjä esimerkkejä ei voida pitää neuvovina eli rakentajan parasta ajattelevina. Permissiivistä *sallia*-verbiä voidaan pitää *luvata*-verbin kaltaisena (VISK § 471). Venevajojen tekemistä ei sallita eli tekemiseen ei anneta lupaa. Vaikka verbillä *sallia* on myös dynaamisen modaalisuuden ulottuvuus, kyseistä verbiä pidetään deonttisen modaalisuuden ilmaisijana juuri sallittuuden näkökulmasta. Yksitelitteistä *sallia*-verbiä käytetään, jotta saataisiin selvästi ilmaistua, onko jokin sallittua vai ei (Emt. § 1569).

Aineistossa poikkeuksellista on voida-verbin käyttö kiellon yhteydessä. Se esiintyy aineistossa vain kerran. Seuraava esimerkki on Soukkajoen rakennustapaohjeesta.

- (73) Eri huoneistoja *ei voi olla* päällekkäin eri tasossa. (S)

Esimerkkivirkkeen voi ymmärtää kahdella tavalla. Ensiksi voidaan ajatella, että eri huoneistojen rakentaminen päällekkäin ei ole rakennusteknisesti mahdollista, eikä

kuvatunlainen huoneistojen rakentaminen vain onnistu. Toiseksi esimerkki voidaan tulkita niin, että eri huoneistoja ei saa rakentaa päällekkäin eri tasoihin. Ison suomen kieliopin verkkoversiossa (§ 1569) käsitellään *voida*-verbiä deonttisen modaalisuuden kannalta: ”Useimmiten riippuu asiayhteydestä, onko *voida*-verbi tulkittavissa deonttiseksi. Tulkinta vahvistuu, kun ilmauksessa on joko ilmipantuna tai pääteltävissä jokin normilähde.” Esimerkkilauseessa ei ole ilmipantuna normilähdettä, mutta asiayhteydestä on pääteltävissä, että kiellon takana on sama taho kuin myönteisissäkin pakoissa, neuvoissa ja luvissa.

5 LOPUKSI

Tutkimukseni lähtöoletuksena oli, että rakennustapaohjeeksi nimetty aineisto sisältää ohjeita, joilla vaikutetaan lukijan käyttäytymiseen. Analyysi osoitti, että lukijaa ohjailevia ilmaisuja on aineistossa huomattavan paljon. Luokittelin nämä ilmaisut pakkoon, lupaan, suositukseen ja kieltoon. Luvussa 5.1 esitän yhteenvedon siitä, millaista deonttista modaalisuutta aineistossa ilmenee. Käyn modaaliset ilmaukset läpi järjestyksessä eniten ilmenevistä kohti harvempia ilmaisuja.

Luvussa 5.2 palaan tutkimuksen johdannossa ilmoittamiini tavoitteisiin. Kokoan yhteen rakennustapaohjeiden eroja ja yhtäläisyyksiä ja teen sitten yleistyksiä rakennustapaohjeista ja niiden ohjailevuudesta. Luvun lopussa esitän aineistoani sivuavia jatkotutkimussuunnitelmia.

5.1 Yhteenveto

Aineiston modaali-ilmaisuista suurin osa on pakon ilmaisuja. Pakon ilmaisun sisältäviä virkkeitä on rakennustapaohjeissa yhteensä 119. Pakkoa ilmaistaan nesessiivirakenteilla, varsinaisilla modaaliverbeillä, indikatiivilla ja myös muilla keinoilla, kuten teettoverbillä. Rakennustapaohjeiden velvollisuutta ilmentävät ainekset esiintyvät tyypillisesti passiivilauseissa tai nollapersoonaisissa virkkeissä.

Pakkoa osoittavat prosessit ovat yleensä materiaalisia prosesseja, jotka vaativat konkreettista toimintaa. Tällaisiin lauseisiin liittyy usein myös olosuhteita, jotka tavallisimmin osoittavat syytä, tapaa tai paikkaa. Prosesseille on tyypillistä, että niihin ei kirjoitu inhimillistä toimijaa tai kohdetta eli velvoittajaa ja velvoitettavaa. Toimijoiksi nousevat usein elottomat tahot, kuten kiinteistö tai suunnitelma.

Rakennustapaohjeiden pakon ilmaisuille on ominaista, että vaikka pakko eli vaadittava toimintatapa ilmoitetaankin yleensä suoraan, niissä vältetään osoittamasta, ketä ilmaistu pakko koskee. Analyysin perusteella voi vetää johtopäätöksen, että velvoituksen

kohteen häivyttäminen on tietoinen ratkaisu. Joskus velvoitettavan suoraa nimeämistä vältetään siinä määrin, että lukija voi jäädä vaille tarpeellista tietoa.

Tekstiin kirjoittuvat kirjoittaja ja lukija, jotka ovat alun perinkin eriarvoisessa asemassa. Jo aineiston nimen perusteella voidaan olettaa, että rakennustapaohje sisältää ohjeita. Näin tekstiin piirtyy lähtökohtaisesti neuvoja ja neuvottava, neuvoja antava ja neuvoja tarvitseva.

Tekstiin piirtyvä kirjoittaja ei nosta itseään suoranaisesti esille vaan häivyttää itsensä taustalle. Kirjoittaja pitää tärkeänä ensivaikutelmaa ja naapureiden välisiä suhteita. Tekstistä ilmenee, että kirjoittaja pitää itseään auktoriteettina, jolla on valtaa lukijaan, mutta jolla on myös itseään korkeampia auktoriteetteja. Tekstille onkin ominaista, että pakkojen yhteydessä muistutetaan rakennusvalvonnasta tai muistutetaan asemakaavasta, joka velvoittaa johonkin toimintaan.

Kirjoittajan valta ulottuu tontinhaltijan lisäksi välillisesti myös suunnittelijaan ja tontinhaltijan naapureiden, koska aineistossa pakotetaan muun muassa sopimaan tietyistä asioista naapurien kanssa. Tekstiin piirtyvä kirjoittaja käyttää tarvittaessa useampaa kuin yhtä modaalista ilmausta velvoittaessaan lukijaa tekemään kirjoittajan näkemyksen ilmoittamalla tavalla. Kirjoittajan auktoriteetti ei ole riippuvainen ajasta ja paikasta, vaan se ulottuu menneisyydestä tulevaisuuteen. Kirjoittaja tuntee koetut ratkaisut ja tietää myös, miltä tässä hetkessä tehdyt ratkaisut näyttävät vuosien päästä. Kirjoittaja on asemassa, jossa hänen esittämillään mielipiteillä on väliä. Tässä kohdin kirjoittajan rooli eroaa huomattavasti vastaanottajan roolista: lukijan mielipidettä ei kysytä. Kirjoittajan vallan luonteesta kertoo myös se, että aineistossa ei varauduta siihen mahdollisuuteen, että kirjoittajan osoittamia velvollisuuksia ei toteltaisikaan. Kirjoittajan ei siis tarvitse uhkailla tai muistuttaa mahdollisista sanktioista. Tämä puolestaan kertoo myös lukijan asemasta: hänen mahdolliseen tottelemattomuuteen ei varauduta, joten hänet asemoidaan tottelevaiseksi ohjailtavaksi.

Tutkimastani aineistosta ei käy selville, kenelle ohje on osoitettu. Lukijaan ei suoraan viitata, vaikka pakkojen kohdalla mainitaankin tontinhaltija. Lukija asetetaan asemaan,

jossa häntä saa neuvoa. Aineistossa pidetään itsestään selvänä sitä, että lukija toimii pakkojen ilmaisevalla tavalla. Lukijalle annetaan valtaa päättää osasta niistä asioista, johon pakot, neuvot, luvat ja kiellot kohdistuvat. Vastaanottajan liikkumatilaa kuitenkin rajoitetaan niin, että hän ei saa mielivaltaisesti tehdä mitä haluaa. Lukija ei siis saa tyystin ohittaa neuvoja.

Aineiston toiseksi yleisimmät modaaliset ilmaisut liittyvät neuvoihin. Aineistossa on yhteensä 225 modaalista virkettä, joista 61:ssä on neuvo. Yleisin neuvomisen tapa on suosittelu. Muita tapoja ovat esimerkiksi rakenne, jossa kerrotaan, että jokin tekemisen tapa on hyvä, syytä tai viisainta. Neuvomisessa käytetään myös verbiä *kannattaa*, vaikka tätä tapaa ilmenee vain Soukkajoen ohjeessa. Aineistossa on myös konditionaalilla muodostettuja neuvoja, joista ei käy suoraan ilmi, pitääkö neuvon sisältöä totella vain onko kyseessä tosiaankin vain neuvo, jota jonka noudattamista voidaan harkita. Kun pakkojen ilmaisuissa käytetään usein materiaalisia prosesseja ja syyn olosuhteita, neuvomisessa prosessit ovat verbaalisia tai käyttäytymiseen liittyviä. Neuvoissa esiintyvät olosuhteet ovat tavan olosuhteita, joilla kerrotaan, millaista tekemisen tapaa suositellaan.

Tekstiin piirtyvä neuvoja ei nosta itseään esille eikä viittaa ulkopuolisiin auktoriteetteihin, kuten esimerkiksi asemakaavaan. Soukkajoen aineistossa käytetään me-muotoista predikaattia *suosittelemme*, jonka me-päätteen voidaan ajatella edustavan rakennusvalvontaa tai muuta samankaltaista virallista tahoa. Neuvoja kuitenkin on asiantuntija, jolla on valtaa sanoa mielipiteensä. Tekstin neuvoja on suosittelija, joka tietää, millaiset ratkaisut ovat viisaimpia ja kestävät aikaa. Analyysin perusteella tekstiin piirtyvää neuvojaa voi kuvata neuvonsa perustelevaksi auktoriteetiksi.

Tekstiin piirtyvään neuvojen vastaanottajaan ei viitata suoraan, eikä häntä puhutella millään tavalla. Neuvojen tyylistä saa kuitenkin sen käsityksen, että neuvoja ajattelee sekä rakennustapaohjeen vastaanottajan että tämän naapureiden parasta muun muassa suosittelemalla yksityisyyttä suojaavia ratkaisuja. Neuvojen kohdalla lukija käsitetään sellaiseksi, jolle voi antaa ja joka tarvitsee neuvoja. Tekstiin piirtyy kuva neuvottavasta, jonka kannattaa kuunnella auktoriteettiasemassa olevan neuvojan sanaa.

Analysoimissani rakennustapaohjeissa on yhteensä 25 lupaa. Tyypillisimmät keinot luvata ovat verbit *saada*, *voida* ja *sallia*. Luvissa käytetään myös adjektiivisia *vapaa* ja substantiivisia *mahdollisuus*. Aineistossa esiintyville luvulle on ominaista, että luvan yhteydessä annetaan ehtoja, rajoituksia, selityksiä tai vaihtoehtoja. Vain harva luvaksi luettava ilmaisu on pelkkä lupa.

Juuri lupiin liitetyillä lisätiedoilla ohjataan lukijan käyttäytymistä ja osoitetaan, mikä on oikea, luvattu toimintatapa. Esimerkiksi selitys luvan yhteydessä rakentaa kuvaa sekä kirjoittajasta että lukijasta. Yhtäältä kirjoittaja kokee tarpeelliseksi selittää ja sillä tavalla oikeuttaa luvan käsittämä asia. Toisaalta kirjoittaja asettaa lukijan rooliin, jolle hän näkee tärkeäksi selityksen antamisen. Näin lukijasta piirtyy kuva, joka tarvitsee ja saa selityksen. Aineistossa poikkeuksia ovat luvat, jotka eivät sisällä muuta kuin pelkän luvan. Tällaiset ehdottomat tai velvollisuuksia sisältävät luvat jättävät enemmän päätösvaltaa lukijalle.

Aineistossa esiintyvät luvat ovat poikkeuksetta sellaisia, joissa lupaaaja on rakennustapaohjeen auktoriteetti ja luvan saajana ja tarvitsijana ohjeen lukija. Analyysin perusteella voidaan sanoa, että lupaaajan selvä häivyttäminen on ominaista tekstille. Luvan antaja voidaan käsittää jonkin asian mahdollistajaksi. Tällaiseksi auktoriteetiksi, jolla on valta antaa mahdollisuuksia, mielletään kaavamääräys, johon kirjoittaja vetoaa antaessaan lupia.

Aineiston kiellot ovat pienin yksittäisten modaali-ilmausten joukko. 119 modaalista ilmauksesta 20 sisältää kiellon. Kieltoja ilmaistaan verbien *saada*, *sallia*, *tulla* ja *voida* kielteisillä muodoilla. Yleisin kieltämisen muoto on rakenne *ei saa*, joka onkin vahvin kieltämisen tapa.

Kieltämiseen liittyvät prosessit ovat relationaalisia tai materiaalisia. Prosessien toimijat eivät käy ilmi eli kieltäjää ja kiellon kohdetta ei suoraan kerrota. Kiellot on poikkeuksetta rakennettu passiivimuotoisiksi tai nollapersoonaisiksi. Kaikissa kielloissa ei suoranaisten toimijoiden ohella ole aina olosuhteita. Jos virkkeissä ilmenee olosuhteita,

ne kertovat yleensä paikasta tai syystä. Syyn olosuhteeksi voidaan lukea asemakaava, joka mainitaan kiellon yhteydessä. Tekstiin piirtyvä kirjoittaja viittaa itsensä ulkopuolelle eli asemakaavaan kiellon yhteydessä. Näin asemakaava ei ole suoranainen toimija vaan auktoriteettimainen syyn olosuhde.

Aineistossa kieltoja on pääasiassa kahta eri tyyppiä. Joko kiellot ovat yleisenä totuutena ilmaistuja kirjoittajan mielipiteitä tai praktisia välttämättömyyksiä, joiden noudattaminen on kiellettävän kannalta kannattavaa. Kielloille on tyypillistä, että kieltäjää ja kiellettävää ei ilmipanna, vaan kiellon määräävä normi jää pääteltäväksi asiayhteydestä. Kirjoittaja ja lukija ovat epätasa-arvoisessa asemassa. Edellisellä on valta kieltää ja esittää mielipiteitään yleisen totuuden kaltaisena. Jälkimmäisen velvollisuus on totella kieltoa.

5.2 Päätelmät

Tutkielman päätavoitteena oli tarkastella niitä keinoja, joilla aloittavan rakentajan toimintaa ohjataan. Toiseksi tavoitteeksi muodostui tekstiin piirtyvien roolien tutkiminen. Tämä tapahtui lähes automaattisesti, koska ohjailu on vuorovaikutusta, jossa rakennustapaohjeissa ovat osallisena virallinen rakentamiseen erikoistunut taho ja rakentamista suunnitteleva ohjeen vastaanottaja. Välillisesti rakennustapaohje koskee myös rakentajan palkkaamaa suunnittelijaa ja rakentajan kanssa samassa korttelissa asuvia naapureita.

Kahden eri kaupungin rakennustapaohjeiden tutkiminen antaa niin paljon aineistoa, jotta sen analysoinnin perusteella voidaan tehdä luotettavia yleistyksiä rakennustapaohjeiden tyypillisistä ominaisuuksista. Rakennustapaohjeissa on paljon ohjailevia ilmaisuja. Tyypillisimmät modaalisuuden ilmaisut ovat velvoittavia pakkoja, suosittelevia neuvoja, rajattuja lupia tai selitettyjä kieltoja. Molemmissa tutkimissani ohjeissa ohjailevuuteen pyrkivät ilmaukset rakennetaan käyttäen samanlaisia keinoja eli muun muassa nesessiivirakennetta, modaaliverbejä, olla-verbin ja substantiivin liittoja tai suoria kieltoja. Myös kirjoittajan ja lukijan roolit muodostuivat samanlaisiksi.

Rakennustapaohje on vain yksi tekstimuotoinen aineisto, johon aloittava rakentaja tutustuu ennen varsinaisten rakentamistöiden aloittamista. Rakennustapaohjeet tarjoavatkin ohjailun ohella myös paljon tietoa muun muassa suunnitteluun liittyvistä toimenpiteistä.

Tämä rakennustapaohjeiden tutkimus antaa kielitieteellisen näkökulman siihen, millaisena rakentaja nähdään viranomaistaholta. Samalla tutkimus piirtää kuvaa rakentajan kanssa yhteistyössä toimivasta virallisesta tahosta. Ehkä tutkimuksen tieto osaltaan auttaa kehittämään rakennusprojektiin liittyvien tahojen eli rakentajan, naapureiden, viraston ja suunnittelijan yhteistyötä.

Konkreettisesti tutkimus voisi tuoda muutoksen rakennustapaohjeen tekstiin. Rakennustapaohjeen päämääräksi voisi ottaa yksiselitteisyyden, jossa selviäisi nykyistä tarkemmin ne asiat, jotka täytyy tehdä määrättyllä tavalla, joissa rakentajalla on harkinta- ja päätäntävaltaa ja ne, jotka rakentaja saa itse päättää. Viimeinen luettelo muistuttaisi rakentajaa siitä, ettei hän ole kokonaan sidottu, vaan punainen tupa ja perunamaa olisivat mahdollisia myös kaavoitetulla alueella.

Tutkimusta voisi laajentaa nykyisestä teorian, aineiston tai molempien suuntaan. Tutkimuksen alle voisi ottaa kaikki systeemis-funktionaalisen kieliopin metafunktiot. Tulevaisuudessa rakennustapaohjeista alkanutta tutkimusta voisi laajentaa koskemaan myös muita rakentajalle lähetettäviä rakentamiseen liittyviä asiakirjoja, kuten esimerkiksi myönteisen rakennusluvan mukana tulevaa paperipinoa.

LÄHTEET

Tutkimusaineisto:

Savonlinnan kaupungin Kurvinniemen asuntoalueen rakennustapaohje [online]. [Lainattu 1.9.2009]. Saatavilla: <http://62.236.87.92/dynasty/savonlinna/kokous/KOKOUS-1602-7-Liite-3.PDF>

Seinäjoen kaupungin Soukkajoen asuntoalueen rakennustapaohje [online]. [Lainattu 1.9.2009] Saatavilla: http://www.seinajoki.fi/tekniikka/kaupunkisuunnittelu_ja_kaavoitus/18_soukkajoki/.18016so63.html/31918.pdf

Lähdeaineisto:

De Joia, Alex & Adrian Stenton (1980). *Terms in Systemic Linguistics. A Guide to Halliday*. Lontoo: Batsford Academic and Educational Ltd.

Eggins, Suzanne (2004). *An Introduction to Systemic Functional Linguistics*. 2.painos. Lontoo: Pinter Publishers Ltd.

Gummeruksen suuri suomen kielen sanakirja (2004). 3. painos. Jyväskylä: Gummerus.

Hakulinen, Auli & Fred Karlsson (1979). *Nykysuomen lauseoppia*. 2. painos. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Halliday, M.A.K. (1973). *Explorations in the Functions of Language*. Lontoo: Edward Arnold.

Halliday, M.A.K. (1978). *Language as social semiotic*. Lontoo: Edward Arnold.

Halliday, M.A.K. (1994). *An Introduction to Functional Grammar*. 2. painos. Lontoo: Edward Arnold.

Halliday, M.A.K. & Christian M.I.M. Matthiessen (2004). *An Introduction to Functional Grammar*. 3. painos. Lontoo: Edward Arnold.

Heikkinen, Vesa (1999). *Ideologinen merkitys*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Heikkinen, Vesa (2000a). Teksteihin tunkeutuvat todellisuudet. Teoksessa: Vesa Heikkinen, Pirjo Hiidenmaa & Ulla Tiililä. *Teksti työnä, virka kielenä*. Helsinki: Gaudeamus. 116–208.

Heikkinen, Vesa (2000b). Tekstuaalinen pirunnyrkki. Teoksessa: Vesa Heikkinen, Pirjo Hiidenmaa & Ulla Tiililä. *Teksti työnä, virka kielenä*. Helsinki: Gaudeamus. 63–115.

Heikkinen, Vesa (2000c). Virallisen ideologiaa. Teoksessa: Vesa Heikkinen, Pirjo Hiidenmaa & Ulla Tiililä. *Teksti työnä, virka kielenä*. Helsinki: Gaudeamus. 297–326.

Heikkinen, Vesa (2007). *Kielen voima*. Helsinki: Gaudeamus.

Hiidenmaa, Pirjo (2000a). Lingvistinen tekstintutkimus. Teoksessa: Kari Sajavaara & Arja Piirainen–Marsh. (toim.). *Kieli, diskurssi & yhteisö*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino. 161–190.

Hiidenmaa, Pirjo (2000b). Poimintoja virkakielen rekisteristä. Teoksessa: Vesa Heikkinen, Pirjo Hiidenmaa & Ulla Tiililä. *Teksti työnä, virka kielenä*. Helsinki: Gaudeamus. 35–62.

HS (2007). *Suomalaiset unelmoivat omakotitalosta väljällä alueella*. [online]. [Lainattu 30.11.2009.] Saatavilla: <http://www.hs.fi/asuminen/artikkeli/Suomalaiset+unelmoivat++omakotitalosta+v%C3%A4lj%C3%A4ll%C3%A4+alueella/HS20070517SIIYO01j03>

Honkanen, Suvi (2002). Päämäärien valtakunta. Välttämättömyys ja toiminta viraston ohjailevissa kirjeissä. Teoksessa: Vesa Heikkinen (toim.) *Virkapukuinen kieli*. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura. 137–156.

Ikola, Osmo (2001). *Nykysuomen opas*. 2. painos. Turku: Åbo Akademis tryckeri

Kangasniemi, Heikki (1992). *Modal Expressions in Finnish*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Leiber, Inkeri (2003). *Ex Cathedra: Instituutio puhuu* [online]. [Lainattu 12.1.2010]. Oulun yliopisto. Saatavilla: <http://herkules.oulu.fi/isbn9514272072/isbn9514272072.pdf>

Luukka, Minna-Riitta (2002). M.A.K. Halliday ja systeemis-funktionaalinen kielioppi. Teoksessa: Dufva, Hannele & Mika Lähteenmäki (toim.) *Kielentutkimuksen klassikoita*, 89–119. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Maankäyttö- ja rakennuslaki 5.2.1999/132 [online]. [Lainattu 7.1.2010]. Saatavilla: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990132>

Mäntynen Anne & Susanna Shore (2008). Tekstilajien lumo. Teoksessa: Tiina Onikki-Rantajääskö & Mari Siirainen (toim.). *Kieltä kohti*. Keuruu: Otava. 24–33.

Opetusministeriö (1994). *Kieli ja sen kieliopit*. Helsinki.

Saukkonen, Pauli (1984). *Mistä tyyli syntyy?* Juva: WSOY

Saukkonen, Pauli (2001). *Maailman hahmottaminen teksteinä. Tekstirakenteen ja tekstilajien teoriaa ja analyysia*. Helsinki: Yliopistopaino.

Shore, Susanna (1992). *Aspects of a Systemic-Functional Grammar of Finnish* [online]. [Lainattu: 7.1.2010]. Saatavilla: http://www.helsinki.fi/hum/skl/english/dept/shore_aspects.pdf

Suomela (2007). *Omakotitaloasumisen onni ja tuska*. [online]. [Lainattu 1.12.2009]. Saatavilla: <http://www.suomela.fi/omakotitaloasumisen-onni-ja-tuska.aspx?menu=&area=&noarea=0&category=&std=false>

Sääskilähti, Minna (2009). Nesessiivirakenteet alkoholivalistusteksteissä. Teoksessa: Vesa Heikkinen (toim.). *Kielen piirteet ja tekstilajit*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 170–190.

VISK = Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen ja Irja Alho 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkko-versio, viitattu 1.11.2009. Saatavissa: <http://scripta.kotus.fi/visk>
URN:ISBN: 978-952-5446-35-7

Liite 1. Kurvinniemen rakennustapaohjeen ensimmäinen sivu

SAVONLINNAN KAUPUNKI 22.4.2009

Tekninen virasto

Kaupunkisuunnitteluyksikkö

Asemakaavoitus Kurvinniemi rakennustapaohje

Kurvinniemen rakennustapaohje

Rakennustapaohje koskee Savonlinnan kaupungin Kurvinniemen uutta asuinaluetta, joka sijaitsee Pullinlahden rannalla Pihlajaveden kaupunginosassa. Alueen asemakaava on vahvistettu 22.8.2005. Asemakaava on laadittu osalle Pihlajaniemen kylän yhteistä vesialuetta (rno: 876:19). Asemakaavalla muodostuvat 16. kaupunginosan korttelit 150-153 sekä venevalkama-, puisto-, vesi-, uimaranta- ja katualueet.

RAKENNUSTAPAOHJE

Rakennustapaohjeella täydennetään asemakaavan määräyksiä ja merkintöjä. Ohjeen tarkoituksena on luoda yhtenäistä maisema- ja kaupunkikuvaa, ennakoida alueen yleisilmettä sekä varmistaa uuden rakennuskannan soveltuvuus muihin alueelle rakennettaviin rakennuksiin ja maastoon. Ohje on Savonlinnan kaupungin tontin luovutuksessa rakentajaa ja tontin haltijaa sitova. Rakennusvalvontaan on suositeltava olla yhteydessä ennen suunnittelun aloittamista. Neuvotteluissa Savonlinnan kaupungin rakennusvalvonnan kanssa selvitetään tonttia koskevat asemakaavamääräykset, rakennustapaohjeet sekä muut suunnittelussa ja rakentamisessa huomioon otettavat asiat.

Liite 2. Soukkajoen rakennustapaohjeen ensimmäinen sivu

Asemakaavan laajennus, korttelit 63 - 81 2(10)

18. kaupunginosa, Soukkajoki

RAKENNUSTAPAOHJE 26.05.2009

SEINÄJOEN KAUPUNKI, Kaavoitus- ja kaupunkisuunnitteluyksikkö

SOUKKAJOEN 18. KAUPUNGINOSAN KORTTELEITA 63 - 81 KOSKEVAT RAKENNUSTAPAOHJEET

1 OHJEIDEN TARKOITUS

Maankäyttö ja rakennuslain 117§ todetaan että ”*Rakennuksen tulee soveltua rakennettuun ympäristöön ja maisemaan sekä täyttää kauneuden ja sopusuhtaisuuden vaatimukset.*” Tämä rakennustapaohje täydentää asemakaavaa ja selventää, mitä mahdollisuuksia ja vaihtoehtoja kaavamääräykset antavat rakentamiselle. Niiden tarkoitus on ohjata rakentajaa mahdollisimman hyvään tontinkäyttöön siten, että alueelle muodostuu vaihteleva ja ilmeikäs, mutta toisaalta perusolemukseltaan yhtenäinen asuinympäristö. Kaikenlaisia muotioikkuja on syytä välttää sekä värityksessä että muodoissa, ne vain vaikuttavat kummallisilta vuosien kuluttua. Myös rakennusteknisesti on viisainta pysyä koetuissa ratkaisuissa. Nämä rakentamistapaohjeet ovat kaavan selostuksen liitteenä ja valtuuston hyväksymiä. Tontinluovutus sopimuksessa sitoudutaan noudattamaan rakennustapaohjeita. Jo hyvissä ajoin ennen rakennusluvan hakemista on myös syytä selvittää rakennustarkastajan kanssa oman ratkaisun sopivuus tontille.

2 TONTIN SUUNNITTELU JA VIHERRAKENTAMINEN

2.1 RAKENNUSTEN SIJAINTI TONTILLA

Rakennusten sijoittelussa tontille tulee noudattaa asemakaavamääräyksiä. Asemakaavassa *rakennusala (pistekatkoviiva)* määrittää rakennettavan alueen. Kaikki rakenteet on pystyttävä tekemään omalla tontilla, mikä voi vaatia rakennuksen sijoittamista keskemälle tontilla tai rakenteiden huolellista suunnittelua. Suurella osaa tonteista on annettu *sitovana tontin osa, jolle autotalli-/talousrakennus voidaan sijoittaa(at)*. Päärakennuksen ja talousrakennuksen sijainti on annettu *ohjeellisena (katkoviiva)*. Sijoittelussa on pyritty yhtenäiseen ilmeeseen ja siihen, että jokaiselle tontille muodostuu suojaisa piha-alue lämpimään ja valoisaan ilmansuuntaan. Rakennusvalvonta ohjaa rakennuksen sijoittamista tontilla. Asuinrakennukset on suunniteltu rakennettavaksi ilmansuuntien mukaan siten, että oleskelupihat sijoittuvat etelän tai lännen puolelle. Päärakennuksen lisäksi autotallin tai katoksen ja muiden rakennusten tulisi rajata tontille suojaiset oleskelupihat, joita istutukset täydentävät. Asemakaavassa on annettu määräys autotallin ja varastorakennuksen rakentamisesta erillisenä ja, että jos auton säilytyspaikka rakennetaan katoksena päärakennuksen yhteyteen, tulee rakentaa erillinen varastorakennus. Suosittelemme autotallien ja katosten ajo-aukkojen kääntöä pihalle päin, ei kadulle päin. Tarkoituksena on mahdollistaa auton kääntäminen ja säilyttäminen omalla tontilla, ei katualueella.

Liite 3. Kurvinniemen rakennustapaohjeen ulkovärisuunnitelma

SAVONLINNAN KAUPUNKI 22.4.2009

Tekninen virasto

Kaupunkisuunnitteluyksikkö

Asemakaavoitus Kurvinniemi rakennustapaohje

ULKOVÄRISUUNNITELMA, PUURAKENTEISET ASUNNOT

Huom. ohjeessa on käytetty Tikkurilan värikarttoja. Vastaavat värisävyt muilta valmistajilta

soveltuvat myös.

PUUVERHOUS, PÄÄVÄRISÄVYT

500X 512X 590X 591X

615X 592X 613X 575X

kuultavat puunsuojat (hirsitalo)

5064 5065 5068 5081 5083

PUUVERHOUS, KEVENTÄVÄT VÄRISÄVYT

553X 521X 578X 569X

576X 577X 617X 618X

KATTO

0202 0516 0230 0459 612X

VUORILAUDAT, IKKUNANPUITTEET JA ULKO-OVET

579X 515X 619X 603X 507X

kuultavat puunsuojat (hirsitalo)

5060

SOKKELI

560X 613X 562X 573

